

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

команда.ua

Онлайн-збірник науково-методичних публікацій

Підготовлено у рамках проведення
Другого Весняного курсу підвищення кваліфікації вчителів громадянської освіти

Видання №2

- Українські біженці війни ●
- Потенціал платформи «Stories that move» ●
- Віддалена робота команди над проектом ●
- Я маю право жити без насильства ●
- російська інформаційна агресія ●
- та інші цікаві публікації ●

Матеріали підготовлено у рамках програми
“Долучайся!”,
що реалізується РАСТ в Україні за підтримки USAID.

Всеукраїнська
асоціація
викладачів історії
та суспільних
дисциплін

**НОВА
ДОБА**

команда.ua

Онлайн-збірник науково-методичних публікацій

Видання №2. 2023 рік

«Команда UA» – онлайн-збірник науково-методичних публікацій учасників програми підвищення кваліфікації вчителів, які працюють у сфері громадянської освіти. Проект здійснюється за підтримки Міністерства освіти і науки України (Лист № 4/3499-22 від 07.12.2022)

Засновник видання – Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба»

Видання здійснено у рамках партнерської мережі Асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» та обласних закладів післядипломної педагогічної освіти:

- Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
- Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
- Інститут післядипломної педагогічної освіти м. Києва,
- Київський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
- Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
- Одеський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
- Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
- Харківська академія безперервної освіти,
- Чернівецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Редактори:

Світлана Драновська, кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри соціально-гуманітарної освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Петро Кендзьор, доктор педагогічних наук, керівник освітніх проєктів Асоціації «Нова Доба» (відповідальний редактор)

Таїса Смагіна, кандидат педагогічних наук, завідувачка кафедри методики викладання навчальних предметів Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

Літературна редакторка:

Яна Тимчук

Дизайнерка:

Василина Панасюк

Матеріали не рецензуються та не повертаються, редакція залишає за собою право редагування будь-яких матеріалів, що надійшли на її адресу. Матеріали, що надаються для опублікування, мають бути ексклюзивними і не публікуватися в інших виданнях. Редакція може публікувати статті, не поділяючи точок зору авторів.

Авторські права належать авторам публікацій і вони несуть відповідальність за достовірність наданої інформації. Дизайнерські ідеї, оформлення, стиль, а також увесь зміст є об'єктом авторського права та охороняється законом.

ЗМІСТ

Звернення до читачів та авторів	3
ГАННА САВИЧ Відображення проблеми українських біженців війни в курсі «Громадянська освіта»	4
ЮЛІЯ ВАРЛАМОВА Як зробити навчання громадянської освіти цікавим із використанням платформи «Stories that move»	7
ІРИНА ЛОБОДОВСЬКА PEOPLE MANAGEMENT: як ефективно організувати віддалену роботу команди над проєктом	10
ОЛЬГА ЗАГРИЙЧУК, ТЕТЯНА КУПАР Я маю право жити без насильства	13
КАТЕРИНА ТАРАНІНА Як зробити навчання міжнародному гуманітарному праву цікавим для дітей	16
ОЛЕНА СОЛОШЕНКО, ОЛЕКСАНДР ОЛІЙНИК «Громадянська освіта» для здобувачів вищої освіти: можливості інноваційних технологій	19
НУЖА ЮЛІЯ Пантбук як засіб візуалізації інформації на уроках з громадянської освіти	21
ВІКТОРІЯ ПАНЧЕНКО Використання творів сучасного мистецтва про війну в Україні на уроках громадянської освіти	24
ОЛЬГА КАСАТОВА Можливості реалізації практичної складової громадянської освіти засобами хмарних технологій	26
ГАННА ЯЦЕНКО, ОЛЬГА КАСАТОВА, НАТАЛІЯ ДЖАНОВА Майбутнє учнів з тимчасово окупованих територій: виклики ідентичності	31

Звернення до читачів та авторів видання

Шановні колеги,

зібрані у цьому виданні матеріали є спільним продуктом діяльності вчителів громадянської освіти із різних регіонів України.

На сторінках нашого Вісника педагоги діляться здобутим досвідом, професійними досягненнями, а також, що важливо, — висловлюють особисті думки щодо актуальних питань викладання громадянської освіти.

Цінність присутніх у виданні публікацій полягає передусім у тому, що усі вони базуються на безпосередньому емпіричному досвіді співпраці з учнями, студентами, колегами. Важливою складовою такого професійного досвіду є також відображення співпраці з батьками, місцевими активістами, органами місцевого самоврядування, що є особливо актуальним для сфери громадянської освіти.

Кожен та кожна з вас, можуть стати не лише читачами, розміщених у нашому Віснику матеріалів, але й підготувати та розмістити свій доробок. Для цього ми вмотивуємо передусім учасників наших курсів підвищення кваліфікації у сфері громадянської освіти Команда UA. Водночас розміщувати свої публікації у нашому виданні мають можливість й інші педагоги, які мають цікавий досвід викладання у сфері громадянської освіти та готові ним поділитися зі своїми колегами.

Наявність науково-методичної публікації є важливою складовою педагогічного портфолію вчителя та свідчить про його високу професійну компетентність, а саме: критично й абстрактно мислити, узагальнювати напрацювання інших дослідників у певній тематиці, інтерпретувати власний досвід, генерувати нові ідеї тощо. Тож коротка ста-

ття науково-методичного характеру, де Ви, наприклад, узагальните свій досвід роботи, опишете цікаву методику чи поділитесь своїм баченням організації роботи учнів — стане вагомим досягненням у Вашому професійному прогресі.

З огляду на командний дух організації наших курсів підвищення кваліфікації, ми сприяємо публікації у нашому Віснику статей у співавторстві. Це дає можливість не лише підвищити їхній методичний і науковий рівень, але й значно посилити партнерську синергію у нашому професійному середовищі. Унаслідок внеску кожного із авторів/авторок — на сторінках нашого Вісника існує майданчик для обміну й популяризації цікавого досвіду, організації професійних дискусій щодо вирішення певних проблем у становленні громадянської освіти в Україні, перспектив її розвитку тощо.

Усі надані для публікації матеріали проходять ретельну науково-методичну експертизу.

У випадку необхідності ми звертаємося до авторів із проханням доопрацювати статтю, відповідно до певних пропозицій редакторів. Не допускаються до публікації ті тексти, які викликають застереження у редакторів, що вони є плагіатом. Специфіка онлайн-видання дозволить нам невдовзі об'єднувати статті у певні тематичні блоки, тобто тегувати усі матеріали не лише за певними часовими відрізками (курсами), але й за темами, розділами чи авторами.

Запрошуємо до співпраці.

ГАННА САВИЧ

с. Вільне

Комунальний заклад «Черешенський ліцей»

Чернігівської обласної ради

Чернігівської області

Відображення проблеми українських біженців війни в курсі «Громадянська освіта»

Повномасштабне вторгнення росії на територію України призвело до багатьох викликів у суспільно-політичному житті як нашої країни, так і світу. Зокрема одним з них є колосальне зростання внутрішньо переміщених осіб з території України. Громадяни України вимушені залишати свої домівки, майно, щоб зберегти власне життя та життя близьких, щоб уникнути насилля та переслідування.

Від початку повномасштабного вторгнення за межі України виїхало 15,3 млн. громадян. Більше половини з них – 7,7 млн. повернулися назад. Однак 7,6 млн. українців досі перебувають за кордоном. Такі дані оприлюднило Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR). Для того щоб уявити масштаб цієї цифри, варто нагадати, що 7,6 млн осіб – це на півмільйона більше, ніж теперішнє населення такої країни ЄС, як Болгарія. Тож маємо масштабне переміщення людського капіталу як в національному, так і в глобальному вимірі [5]. Також із 7,6 млн українців, які наразі вимушені жити за кордоном, трохи більше 3 млн. перебувають у РФ та Білорусі. Зокрема й ті, які були депортовані туди примусово російськими окупантами вже під час повномасштабної війни. Водночас приблизно 4,5 млн наших співвітчизників і співвітчизниць проживають у країнах Європи [5].

Такої хвилі міграції після Другої Світової війни Європа ще не знала. Згідно з опитуванням UNHCR, 87% мігрантів – жінки з дітьми, 65% жінок – працездатного віку від 18 до 59 років. Близько

70% опитаних мігрантів мають вищу освіту. Для Європи такі мігранти – скоріше знахідка й здобуток, для України – втрата. Сподіваємося, що ця втрата тимчасова – до завершення війни й нашої Перемоги. І ми зобов'язані зробити все, щоб вони повернулися додому [5, 6].

Хто нині допомагає біженцям? УВКБ ООН, уряди та багато інших організацій. У нашій зоні відповідальності – допомогти учням розібратися в цій складній темі.

Великі міграції людей спричиняють до серйозних проблем у сфері освіти і виховання дітей. Школи в усьому світі приймають дедалі більшу кількість дітей-біженців. Учителі в Україні стикаються з новими проблемами в осмисленні вимушеного переміщення людей і його наслідків. Допомогти вирішити таку проблему якнайкраще зміг би курс «Громадянська освіта».

Аналізуючи програму інтегрованого курсу «Громадянська освіта» з доповненнями за 2022 р., необхідно зазначити, що темі біженців недостатньо приділена увага, хоча проблема ВПО та біженців є надзвичайно актуальною і важливою як для держави і суспільства, так і для кожного громадянина України, бо тягне за собою як демографічні, економічні, так і соціальні проблеми не тільки зараз, але і в майбутньому [1]. Перед державою постане питання повернення наших громадян для відбудови та відродження України, і наші діти повинні зараз отримати не тільки якісні знання, але й необхідні ціннісні установки: толерантність, співчуття, патріотизм, гідність,

чесність тощо.

Розуміння термінів «біженці», «міграція» і «притулок» починається з розуміння деяких основ. Поняття «біженець» часто використовується як загальний термін для людей, переміщених через війни, насильство чи переслідування. Але є різні категорії переміщених осіб, у кожної свої потреби. Важливо знати, що саме означають ці категорії, і це допоможе зрозуміти цю складну тему. І в цьому нам стануть у пригоді матеріали, розроблені UNHCR: це і посібники для дітей відповідного віку, і відеоролики з даної теми. (Рис.1, 2) [7, 8].

Рис.1. Біженці

Рис.2 Права біженців

Агенство ООН у справах біженців (UNHCR) розробило «Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення», де досить чітко викладені права ВПО, що забезпечують достатній захист цієї категорії громадян [3]. Теоретичну базу з даної теми розкриває навчальний посібник А.Л. Свящук «Проблеми прав біженців та виклики сучасності». Цей курс орієнтований на широке коло викладачів, які мають бажання та можливість дослідити правові питання, пов'язані із правами людини, захистом прав малих груп, серед яких є групи вимушених мігрантів та переселенців, що стало наявною проблемою саме в Україні. Курс «Проблеми прав біженців та виклики сучасності» зорієнтований на формування свідомого ставлення до прав та рівних можливостей осіб, що підпадають під поняття «біженець» та для розуміння тих процесів, що становлять основні тенденції у світі [2, с. 9]. Педагоги, які перебувають за кордоном і мають статус тимчасового захисту, розуміються на проблемах біженців і намагаються проводити зі своїми учнями практичні заняття, які потребують критичного мислення, аналізу та толерантності при вирішенні певних завдань.

На нашу думку, доречною буде дискусія на тему: «Біженці: шукачі захисту чи втікачі з власної країни?», під час якої учні об'єднані на дві групи і мають аргументувати свою позицію. Аргументи «за»:

1. Кожна людина має право жити там, де їй краще;
2. Якщо твоя земля у вогні, існує загроза твоєму життю та життю твоєї родини, то необхідно шукати безпечну країну;
3. Проживаючи в розвинутих країнах, можна швидше досягти високого рівня життя, тому залишатися в економічно нестабільній країні, яка знаходиться у стані війни немає жодного сенсу;
4. Біженці – це не без вороття – коли ситуація зміниться на краще й життя налагодиться, завжди можна повернутись.

Аргументи «проти»:

1. Біженці готові повернутися до себе додому, коли стабілізується ситуація в країні;
2. Кожна людина належить до певного народу, країни, з якою її пов'язують мова, історія, сьогодення та майбутнє, яке треба будувати усім разом;
3. Біженці ухиляються від відповідальності і шукають легшого шляху для досягнення власного добробуту;
4. З біженцями пов'язані погіршення криміногенної ситуації, епідемії тощо.

Цікаво пройде заняття «Соціальний портрет біженця» з допомогою інфографіки, під час якого учні, використовуючи статистичні дані, зможуть створити портрет пересічного біженця з України.

Екстремальним варіантом може стати екскурсія щодо співпереживання становищу біженців. Заплануйте день для екскурсії, під час якої учні будуть поділені на невеликі групи (від трьох до шести осіб з одним учителем чи співробітником).

Крок 1. Групи опиняються в місті без будь-яких грошей чи проїзних квитків, банківських карток чи посвідчень особи (усе це буде в співробітника).

Крок 2. Учні мають повернутися до школи, не використовуючи жодних посвідчень особи, квитків, банківських карток чи документів взагалі. Вони мають залишатися в групі під

наглядом вчителя, поговорити з перехожими та пояснити, що їм потрібно повернутися до своєї школи. Попросіть учнів записати різні методи, які вони використовують, щоб взаємодіяти з людьми, знайти інформацію, спробувати з'ясувати, де вони перебувають тощо.

Крок 3. Коли учні повернуться до школи, почніть обговорення різних труднощів із якими вони стикнулися, і стратегій, які вони використали для їхнього подолання. Учні можуть записати (у групі або індивідуально) свої враження від отриманого досвіду, зокрема й про те, що вони відчували, коли не мали документів, які посвідчують особу, або грошей, необхідних для виконання поставленого завдання.

Крок 4. Ці міркування мають стати основою для ширшої дискусії про те, що таке бути біженцем [4, с. 3].

Таким чином, необхідно зазначити, що сьогодення вимагає необхідність сформулювати в учнів здатність свідомого, вільного, відповідального вибору особистих світоглядних позицій на основі толерантного ставлення до прав людей, в тому числі і прав ВПО та біженців. Виховати вміння вести світоглядний діалог, застосовувати отримані знання у своєму житті, міжособистісних стосунках та при аналізі загальних проблем сьогодення; сприяти утвердженню гуманізму в суспільстві та духовному розвитку особистості, що і є завданнями курсу «Громадянська освіта».

Список використаних джерел :

1. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів закладів освіти. URL: <http://surl.li/ctvch>
2. Свящук А.Л. Проблеми прав біженців та виклики сучасності : навч. посіб Харків: ФОП Лисенко І. Б., 2018. 324 с.
3. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення: навчальний посібник / Агентство ООН у справах біженців UNHCR. URL: <https://bit.ly/3ldT6uy>
4. Навчання тематиці притулку біженців: навчальний посібник / Агентство ООН у справах біженців UNHCR. URL: <https://bit.ly/3yt02XQ>
5. Українські мігранти в Європі – не тягар, а цінний людський капітал/ Економічна правда: URL: <http://bit.ly/3yAONfS>
6. Кожен може бути героєм: гуманітарна допомога в умовах війни в Україні. URL: <https://www.unhcr.org/ua>
7. Хто такі біженці? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fgik8mcPp1l>
8. Права біженців. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2EMfu44FVIA>

ЮЛІЯ ВАРЛАМОВА

Заступниця директора з виховної роботи,
вчителька історії та громадянської освіти
Петропавлівського ліцею №2
Петропавлівської селищної ради
Дніпропетровської області

Як зробити навчання громадянської освіти цікавим із використанням платформи «Stories that move»)

Одним із важливих завдань сучасної української освіти є підготовка молоді до життя в демократичній та правовій державі. Заклад освіти покликаний залучити учнівство до громадянської культури, сформувати громадянську компетентність, готовність і здатність людини брати активну участь у суспільному житті на основі усвідомлення своїх прав та обов'язків.

Зокрема Міністерство освіти та науки України у взаємодії з громадськими організаціями розробили документи, які визначають основні вектори реалізації громадянської освіти. А саме: Концепція громадянського виховання особистості [1], Концепція громадянської освіти в Україні [2], Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [3]. Також громадянська компетентність включена до структури Державного стандарту базової середньої освіти 2020 року, як наскрізний маркер [4].

Саме тому громадянська освіта є важливим компонентом освітнього простору держави. Необхідно зазначити, що останнім часом вітчизняні науковці та практики багато уваги надають питанням громадянської освіти. Так, В. Іванчук, О. Сухомлинська, К. Чорна асоціюють громадянську освіту з патріотичним вихованням. У той час О. Дем'янчук, І. Жадан, С. Клепка, Л. Овдiєнко, С. Рябов наголошують на політичній складовій громадянської освіти та необхідності формування у молоді демократичної суспільно-політичної

культури. А, наприклад, П. Вербицька, П. Кендзьор, О. Пометун, Т. Ремех роблять акцент на методичних аспектах викладання громадянської освіти.

Тетяна Ремех зазначає, що громадянську освіту доречно розглядати через призму двох значень. Тобто в широкому значенні «це складна динамічна система, педагогічний процес розвитку та соціалізації особистості, формування її національної самосвідомості, громадянської позиції, культури, світоглядних орієнтирів, критичного мислення, творчих здібностей та дослідницьких навичок» [5].

Але в педагогіці під громадянською освітою розуміють систему (модель) шкільної освіти, що має два аспекти: навчальний предмет та позапредметна сфера діяльності закладу освіти, що сприяє формуванню громадянських цінностей і способів поведінки у всіх учасників освітнього процесу.

Тож у вузькому значенні, наголошує дослідниця, громадянську освіту розглядають як навчальний предмет інваріантної або курс варіативної частини навчального плану закладів загальної середньої освіти [5].

Тому, на нашу думку, слушним рішенням стало запровадження у 2018-2019 навчальному році курсу «Громадянська освіта» для учнів 10 класів.

Однак запровадження цього предмета поставило багато викликів перед учительством. З одного боку: громадянська компетентність, вільна особистість, національні та громадянські цінності, верховенство права та права людини, соціальне партнерство та комунікація,

толерантність, культурне різноманіття, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей – завдання, які потрібно реалізовувати [6]. З іншого боку: як викладати «Громадянську освіту», щоб цей предмет став не буденним, а цікавим.

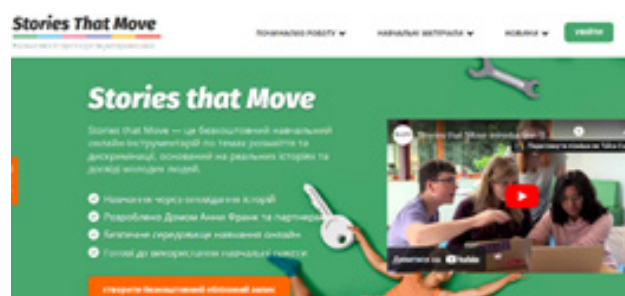
Цікаві підручники, методичне забезпечення, інтерактивна онлайн платформа «Думати, діяти, дбати» власні пошуки цікавих методів, прийомів технологій наче б то достатньо.

Але хотілося ще знайти цікаві інструменти для школярів. Методичною знахідкою, для мене особисто, стало долучення до проєкту від Освітнього центру "Простір толерантності" у 2019 році та знайомство з цікавою платформою «Stories that move».

Сьогодні можу з впевненістю рекомендувати своїм колегам використовувати на уроках «Громадянської освіти» цю безкоштовну освітню платформу, яка була розроблена Домом Анни Франк та його партнерами, перекладена 9 мовами, серед них і українська. Отже, що таке Stories that Move?

По-перше, це безкоштовний навчальний онлайн-інструментарій із тем різноманіття та дискримінації, який заснований на реальних історіях та досвіді молодих людей. Він містить готові до використання навчальні кейси з окремих тем, які можна застосовувати на уроках у відповідних темах. Це п'ять навчальних модулів, кожен із яких досліджує тему пов'язану з дискримінацією та різноманіттям. Це повні модулі, на основі яких учителі можуть будувати свої уроки. В основі кожного модуля – короткі відеоролики, у яких молоді люди розповідають про власний досвід, як позитивний, так і негативний, включаючи приклади відчуження та дискримінації. Ці ролики супроводжуються посібниками та робочими завданнями [7].

Як користуватися Stories that Move?

Щоб дізнатися, як повністю використовувати ці безкоштовні матеріали та створити безпечне навчальне середовище, у якому учням буде комфортно говорити про делікатні теми, потрібно зареєструватися на платформі та створити свій обліковий запис.

Для використання матеріалів добірки інтерактивних інструментів, які дозволять вчителю/-льці влаштувати у безпечному середовищі дискусію щодо складних питань дискримінації, ненависті, упередження, булінгу раджу познайомитися з педагогічним підходом, який закладений в основу інструменту.

З чого складаються навчальні матеріали Stories that Move?

Платформа містить п'ять навчальних модулів, кожен із яких досліджує тему пов'язану з дискримінацією та різноманіттям.

Це повні модулі, на основі яких учителі можуть будувати свої уроки. В основі кожного модуля – короткі відеоролики, у яких молоді люди розповідають про власний досвід, як позитивний, так і негативний, включаючи приклади відчуження та дискримінації. Ці ролики супроводжуються посібниками та робочими завданнями.

Наприклад, модуль «Бачити і бути» піднімає питання ідентичності людини та упереджень, які можуть виникнути, наголошує на цінності різноманіття. Кейс досліджує, як ми бачимо себе та інших.

Матеріали модуля «Зіштовхнувшись із дискримінацією» дають рекомендації щодо механізмів протидії дискримінації, досліджує поняття антисемітизму, расизму та інших форм дискримінації, з якими зустрічається молодь.

«Життєві історії» знайомлять нас із видатними людьми, які жили в різний історичний час та їх історіями протидії дискримінації. До речі, на застосунку міститься історія про українську математикиню Ніну Вірченко. Її можна використати щодо питання гендерних стереотипів.

А «Робота зі ЗМІ» буде актуальним при формуванні навичок медіа грамотності. Ми розглядаємо, як упередження та мова ворожнечі використовуються в рекламі та пропаганді, онлайн і офлайн, та пропонуємо учням дослідити їхні стосунки зі ЗМІ [7].

Також можна використовувати окремі відеоролики, які розміщені відповідно до тем модулів. Наприклад, у відео модуля «Бачити та бути» молодь із усієї Європи ділиться своїми думками щодо ідентичності. Серед них є інтерв'ю з Нікітою з України, який розповідає про свою сексуальну ідентичність. А в модулі «Життєві історії» підібрані короткі відео кліпи про людей, розказані ними самими або ж про них – про досвід дискримінації або переслідувань у минулому. Їхні біографії є частиною навчальних інструкцій [7].

Коли проводила урок з теми «Стереотипи та дискримінація», запропонувала учням та ученицям переглянути відеоролик про Медіне - дівчину 17 років із Німеччини, де вона дає власне пояснення, що таке упередження та дискримінація. Після перегляду ролика обговорювали за запитаннями:

- Що Медіне бачить на вокзалі?
- Які судження робить Медіне?
- Як ти гадаєш, що Медіне вважає нормальним?
- Як ви думаєте, хто має вирішувати, що це нормально?
- Кому в суспільстві вигідна дискримінація?

У цьому випадку доцільно скористатися готовим робочим аркушем, який є на платформі.

За концепцією розробників Stories that Move додатковим інструментом для проведення занять є робочі аркуші. Вони є у вільному доступі та пов'язані з деякими відео роликами.

Підійдуть як для дистанційного навчання, так і для роботи в класі, є повністю інтерактивними, та дозволяють учням вписувати свої відповіді в аркуш із завданням, зберігати та ділитися файлами.

Окремим розділом є «Словник термінів», у якому в алфавітному порядку розміщені слова, які зустрічаються при вивченні тем модулів. Це є дуже зручним, бо не потребує додаткових джерел для пояснення нових слів.

Також розроблено «Посібник для вчителя», у якому містяться рекомендації та покрокова інструкція дій педагога для роботи з темами модуля.

Інструмент не є сталим, він постійно оновлюється та доповнюється. Беручи до уваги сучасний воєнний стан в Україні, розділ «Навчальні матеріали» недавно був доповнений «Вправами для зниження стресу в часи війни» від української психологині Анни Ленчовської [7].

Громадянська освіта в сучасній школі – це не лише окремий навчальний предмет, який дає знання, а й територія розвитку та становлення громадянина з почуттям громадянськості європейця/ європейки. Самет така молодь буде готова розбудовувати українське суспільство на основі європейських цінностей, різноманіття та толерантності. Тому нам, учителям, потрібно шукати шляхи та можливості створення умов для відчуття ситуації успіху. Від цього залежить кінцевий результат наших уроків.

Список використаних джерел :

1. Концепція громадянського виховання особистості // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2000. – № 22. – С. 7-21
2. Концепція громадянської освіти в Україні .- [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://surl.li/frpmg>
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
4. Державний стандарт базової середньої освіти- [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
5. Ремех Т.О., Пометун О.І. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти : методичний посібник [Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. - 222 с.5. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/frowj>
6. Міністерство освіти і науки України Модельна навчальна програма «Етика. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти.- [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://surl.li/aseed>
7. Stories That Move. Навчаємося протидіяти дискримінації - [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://www.storiesthatmove.org/uk/>

ІРИНА ЛОБODOVСЬКА

Вчителька історії, правознавства та етики
Миколаївського ліцею
імені Миколи Аркаса
м. Миколаїв

PEOPLE MANAGEMENT: як ефективно організувати віддалену роботу команди над проєктом

«Якщо всі разом йдуть вперед, то успіх подбає про себе сам»
Henry Ford

Реалізація учнівських проєктів залишається актуальною формою взаємодії в освітньому середовищі. Однією з топових навичок, якою повинен оволодіти керівник/керівниця проєкту – «вміння керувати розподіленою командою» [6].

В Україні діє велика кількість освітніх організацій, які дозволяють учнівській молоді брати участь у проєктах різного рівня. У співпраці з Всеукраїнською асоціацією «Нова Доба» ми разом з учнями отримали унікальну можливість організації та проведення проєкту на тему: «Загадка однієї мозаїки: погляд сучасника на монументальне мистецтво міста Миколаєва радянського періоду другої половини ХХ ст.» в рамках учнівського конкурсу «Радянське минуле: (пере)осмислення історії». Під час втілення життєвого циклу даного проєкту команда мотивованих гімназистів співпрацювала офлайн, що полегшило здійснення координації та контролю над проєктом. Наразі втілюю у життя проєкт від Українського центру вивчення історії Голокосту. Як управлінець стикнулася із рядом викликів у питаннях координації учасників/учасниць проєкту на віддалі.

Віддалена робота над проєктом має безліч викликів – змінюється спосіб спілкування із членами команди, різний доступ учасників

до технологій, постійні відволікаючі ситуації в домашньому середовищі, захист психологічного благополуччя, додаткове навантаження дистанційним навчанням, і це далеко не вичерпний список, з яким стикається менеджер. Проте проєкт потрібно виконувати якісно та за планом, тому необхідний алгоритм організації роботи команди у віддаленому форматі.

У статті будуть надані дієві поради, які допоможуть вам організувати роботу над реалізацією проєкту із найменшим стресом для усіх його учасників/учасниць.

Точкою відліку візьмемо підготовку до першого мітингу (kick-off). Головне завдання установчої наради – створити спільне проєктне бачення, враховуючи побажання замовника та специфікації проєкту; визначити канали внутрішньої комунікації команди; прийняти спільні правила взаємодії.

Перший мітинг дуже важливий. Підготовка до нього має відбуватися заздалегідь із урахуванням найменших дрібниць. На цьому етапі необхідно чітко сформулювати цілі проєкту, дати його короткий опис, визначити план, представити членів робочої групи, запропонувати основні правила комунікації та намітити подальші дії. Якщо на kick-off відсутній замовник або його представник, обов'язково

підготуйте інформацію про організацію, яка замовила проєкт та максимально зосередьте увагу на вимогах. Позначте для себе запитання, які учасники команди можуть вам поставити в процесі обговорення та напишіть орієнтовні відповіді на них.

Далі ми переходимо до наступного етапу – планування проєктної діяльності. Під час цього етапу ретельно прописуються всі дії, які повинна здійснити команда для досягнення заданої мети.

Оскільки будь-який проєкт має складатися з певного впорядкованого числа ключових позицій, що уможливають розуміння його контенту кожному учаснику/учасниці, то по завершенню другого мітингу команда має заповнити всі комірки у формі планування проєкту [3].

Форма реалізації проєкту

1. Назва проєкту
2. ета
3. Основні завдання проєкту (зміст, результати та аналіз)
4. Ідея проєкту
5. Чому цей проєкт необхідно реалізувати?
6. Які результати очікує замовник від проєкту?
7. Коли починається й закінчується фаза реалізації?
8. Необхідні ресурси
 - Необхідні ресурси
 - Власні ресурси:
 - Техніка:
 - Матеріали:
 - Інші ресурси:
9. Можливі ризики, які можуть виникнути в процесі реалізації проєкту

Після запуску роботи над проєктом до високорівневого плану додаються конкретні завдання, призначається відповідний термін їх виконання та відповідальний/відповідальна член/членкиня команди. Рекомендую на третьому мітингу розділити між учасниками/учасницями проєкту персональні завдання та скласти календар контрольних зустрічей протягом місяця. Така форма комунікації дозволить менеджеру/менеджерці проєкту управляти та корегувати індивідуальну роботу кожного учасника/учасниці. У кінці місяця знову організуйте загальне засідання команди, на якому відбудеться міні-презентація

проробленої роботи, вноситимуться корективи [2].

Слід врахувати, що завдання для кожного учасника/учасниці мають бути прописані максимально деталізовано для комфортної роботи над їх реалізацією.

Командна сесія, яку ви проводите по завершенню контрольних зустрічей, має на меті покращити робочі процеси й командну взаємодію. Рекомендую на одній із таких зустрічей провести вправу «Вітрильник». Ідея техніки: команда перебуває на вітрильнику та рухається до своєї мети. На шляху зустрічаються перешкоди. Вітри допомагають просунути човен уперед, але перешкоди несуть ризики, з якими може зіткнутися команда. Вправа дозволяє в ігровому форматі подумати про власні цілі, перешкоди, ризики і хороші практики [5].

Залежно від методу управління проєктами можливе використання різноманітних інструментів планування. Для своєї команди ми обрали два канали комунікації: Google class room та онлайн-дошку Trello. За допомогою цих застосунків зручно розподіляти проєктні завдання, встановлювати дедлайни, контролювати статуси команди, надавати зворотній зв'язок, публікувати проєктну документацію (протоколи засідань). Використання подібних інструментів позбавляє від необхідності проведення зайвих зустрічей, зосереджує команду на важливих завданнях, дозволяє учасникам працювати безперешкодно, підтримувати швидкий темп роботи та оперативно адаптуватися до змін. Якщо ви усе-таки прагнете ініціювати зустріч проєктної команди, то як керівник/керівниця проєкту маєте поставити собі запитання – «це мітинг чи e-mail?». Якщо ви збираєте нараду – це має бути важливе питання для обговорення команди. Адже час та увага учасників/учасниць

безцінні, і вони відчують, коли їх витрачено даремно. Замість того, щоб ініціювати зустріч, яку потім можна подивитись в записі, одразу створіть запис з можливістю дати вам фідбек. Більшість розмов сьогодні набагато ефективніше проводити в асинхронному форматі. Для цього я застосовую онлайн-застосунок Loom – платформу відеозв'язку для організації асинхронної роботи.

Надважливим етапом управління проектом є здійснення контролю над його виконанням. Проте віддаленість учасників/учасниць проекту позначається на швидкості та ефективності виконання завдань. Дистанційне управління проектами вимагає від керівника/керівниці ретельнішого підходу до встановлення пріоритетів, контролю виконання завдань й дотримання дедлайнів. Не забувайте інформувати проектну команду щодо прогресу або затримок щонайменше раз на тиждень. Збалансуйте контроль з довірою та забезпечуйте комфортний рівень автономності при виконанні завдань [4].

Важливим компонентом реалізації проекту є створення продуктивної та надихаючої комунікації. Інвестуйте час у налагодження

позитивного спілкування із членами команди, використовуючи такі підходи:

- влаштуйте фото-конкурс на найкраще організоване робоче місце із можливістю розіграти мотиваційні подарунки;
- організуйте віртуальний ланч з командою, на якому дізнайтеся про самопочуття членів / членкинь та обговоріть важливі теми, інтереси;
- створіть скетчноутинг зустрічі (візуалізуйте ідею);
- сконцентруйтеся на одній сфері за один мітинг;
- використовуйте імоджі при написанні текстових сповіщень;
- організуйте ресурсні зустрічі із психологами.

Отже, основним фактором, що визначає успіх проекту, є команда. Запорука успішної команди – інтеграція організаційної та професійної культури проектного менеджменту. Оскільки наразі зростає необхідність управляти командами на віддалі, керівник/керівниця проекту має формувати комунікацію таким чином, аби кожен/кожна учасник/учасниця відчували себе цінними та важливими.

Список використаних джерел :

1. Азарова Т. В. Моніторинг і оцінка проекту. URL: <https://bit.ly/3LYBuOl>
2. Батенко Л. П. Управління проектами: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2005. 231 с.
3. Збарзьяк Л. О. Управління проектами: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2008. 168 с.
4. Моніторинг проектів Темпус (процедура підготовки і проведення). Ключові рекомендації виконавцям за результатами моніторингів/ Національний Еразмус + офіс в Україні. 2015. URL: <https://bit.ly/3TlStGi>
5. Три техніки: як проводити ретроспективи з командами. URL: <http://bit.ly/3ZmHfIK>
6. Як зробити віддалену роботу в компанії ефективною. URL: <http://bit.ly/3lIBjMt>

ОЛЬГА ЗАГРИЙЧУК

вчителька історії та правознавства

Одеський ліцей № 38
Одеської міської ради Одеської
області

ТЕТЯНА КУПАР

вчителька історії та правознавства

Я маю право жити без насильства

Улюблений світ – без насильства, без жорстокості, болю і зла, де народом заспівана пісня, містить тільки хороші слова». Ірина Супрун

Будь-які прояви насильства над людиною, незалежно від її статі, є порушенням її прав. Прояви насильства супроводжують людство з давніх-давен. Упродовж тисячоліть одна людина кривдить іншу, чинить насильство щодо неї. У світі постійно відбуваються війни, приниження, дискримінація. На превеликий жаль, ми звикли сприймати насильство, як щось неминуче, але його прояви порушують права людини, принципи її вільного та справедливого існування. І коли насильство поруч із нами чи в нашому домі, у школі, на вулиці, ми можемо й повинні зупинити його.

У сучасному «прогресивному» світі ідеї дискримінації йдуть на побутовому рівні, діти дорослішають навіть не розуміючи, що звичні для них висловлення та дії – це прояви дискримінації [3]. На наш погляд, головне, що може допомогти розірвати коло поколінь насилля – належне виховання сучасної молоді, виховання їх життєвої позиції та поваги до іншої людини, ще і мети курсу громадянської освіти. Наше основне завдання, як викладачів – звернути увагу на стосунки між однолітками, на ставлення дітей до інших людей.

Неможливо вимагати від інших свідомої поведінки й толерантного ставлення, якщо сам не будеш дотримуватися цього та бути прикладом для усього колективу. В освітньому

процесі, саме вчитель має бути цим взірцем, що шанує усіх, попри їхні особливості/відмінності. Коли вчитель це продемонструє на власному прикладі, то за ним обов'язково потягнуться інші – діти та їх батьки. Освітній процес покликаний виховувати, навчати, наводячи приклади. Утім з появою курсу громадянської освіти питання досвіду, спілкування, навчання заграло іншими фарбами.

З 1991 р. у понад 100 країнах світу проходить Всесвітня кампанія «16 днів проти насильства», що була ініційована Всесвітнім інститутом жіночого лідерства. Україна приєдналася до всесвітньої акції у 2000 р. [3]. Проведення такої ініціативи у навчальному закладі – це слушна нагода нагадати дітям та батькам про питання доброти та людяності, про викорінення дискримінації із нашого повсякдення.

За традицією у нашому закладі проводиться Всеукраїнська акція «16 днів проти насильства». Кампанія підпадає під вивчення другого розділу із громадянської освіти «Права людини» та стартує 25 листопада у Міжнародний день боротьби з насильством щодо жінок, і триває до 10 грудня – до Дня прав людини [1]. Мета таких заходів – інформування та протидія, зокрема, домашньому насиллю, адже велика кількість людей не розпізнають прояви домашнього насильства стосовно себе. На

наприклад, чи били вас ременем, чи давали ляпаса, чи давили та знущались психологічно – виявляється, що так.

Тож з метою привернення уваги громадськості до потреби подолання гендерно-зумовленого насильства, зокрема домашнього, жорстокого поводження з дітьми, актуалізації питання протидії торгівлі людьми, широкого висвітлення забезпечення рівних прав жінок і чоловіків та задля активізації співпраці школи та батьківсько-учнівського суспільства у цій сфері, формування свідомості щодо нетерпимого ставлення до насильства, у нашому ліцеї щорічно проводяться такі заходи:

- оформлення стенду «Ні, насильству!», збір інформації, обговорення у творчих групах, створення колажу, виставки творчих робіт учнів: «Ні! Насильству у сім'ї» (1-4 класи), «Наші права» (5-6 класи);
- година психолога для учнів 5 класів «Безумовні переваги використання інтернету. Безпека інтернету для дітей»;
- лекція для учнів 9-11 класів за участю працівників правоохоронних органів з Одеського інституту Внутрішніх справ ОДІВС «Різновиди відповідальності за скоєні злочини»;
- акція «СТОП, СНІД!» – до всесвітнього дня боротьби зі СНІДом, акція включала інформацію про страшну хворобу ХХІ ст., з інформаційною хвилиною виступала творча група активістів-старшокласників, також було проведено профілактичні квест – ігри «Червона стрічка», тренінги, які дали змогу дітям більше дізнатись про СНІД, спонукаючи їх до здорового способу життя та виховання толерантного ставлення до ВІЛ-інфікованих;
- консультування класних керівників з питань організації та проведення класних годин «Насильство та закон» (9 клас), батьківських зборів; обговорення нормативної бази з цього питання;
- розробка буклетів «Скажемо разом: Стоп насильству!» (10-11 класи).

Кампанія з буклетами мала інформаційний

характер і була розрахована для батьків школярів у вигляді благодійного марафону. Учні 10-11 класів роздавали буклети, провели міні-виставу, щоб привернути увагу, продавали блакитні стрічки, як символ акції. Зібрані кошти були витрачені на придбання подарунків для учнів молодших класів із особливими потребами.

До міжнародного дня боротьби за скасування рабства проходить відеосемінар на засіданні батьківського комітету «Станція призначення – Життя» (профілактика торгівлі людьми) [1].

Особливе значення для інформування суспільства має створення інформаційного банеру на сайті школи «Національна дитяча «гаряча лінія» [5].

Важливим у роботі з дітьми можуть бути практичні поради щодо того чи іншого випадку насильства, щоб вирішувати проблему ще до її виникнення та захистити дітей від психологічних травм у майбутньому [3]. Тому діти мають знати алгоритм дій в ситуації домашнього насильства:

1. Якщо ви потрапили в ситуацію насильства зверніться або на Національну дитячу «гарячу лінію» за номером 0-800-500-225 або 116 111 (безкоштовно зі стаціонарного та мобільного, анонімно), або до поліції за номером «102», або до дорослих, кому ти довіряєш [4];

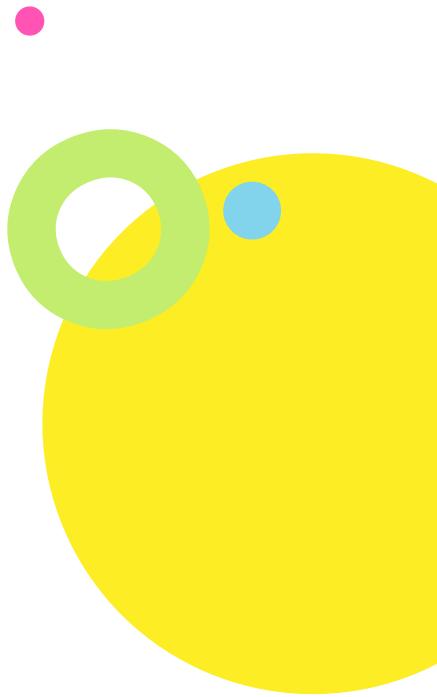
2. Якщо ви відчуваєте загрозу своєму життю та здоров'ю необхідно знайти безпечне місце: або в помешканні де знаходишся, або покинути помешкання (вибігти з нього, по можливості, взяти з собою необхідні речі) та звернутись по допомогу до сусідів, родичів, друзів, просто перехожих;

3. Якщо насильство ще знаходиться на початковому етапі і має незначні наслідки і ви розумієте, що людина, яка вчиняє насильство, готова до спілкування і не завдасть тобі більшої шкоди, спробуй з нею поспілкуватися [2].

На жаль, насилля та його наслідки присутні в сучасній реальності. Якщо кожен/кожна будуть толерантними до інших, тоді ми матимемо шанс на здорове суспільство. Будьте людяними та уважними до інших, робіть добро безкорисно, а не заради винагороди.

Список використаних джерел :

1. Бабенко Ю. Інформаційно - психологічні війни – зброя XXI Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 50. С. 299-307.
2. Бондар Ю. Інформаційні війни на Стародавньому Сході Вісник Книжкової палати. 2012. № 10. С. 38-45.
3. Смольц С. П. Інформаційна війна як чинник формування суспільного буття Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2011. № 3. С. 70-74.
4. Інформаційна війна – зброя масового знищення URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>
5. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/sep/22118/10.pdf>

КАТЕРИНА ТАРАНІНА

вчителька історії та громадянської освіти
Комунальної установи
Сумська загальноосвітня школа
I – III ступенів № 24 Сумської області

Російська інформаційна агресія у культурному та мистецькому просторах українського суспільства

Війна інформації на сьогодні стала одним з найнебезпечніших видів зброї. Користуватися компроматами, виливати бруд, підкидати неправдиву інформацію стало для російських журналістів сенсом життя.

Інформація має вплив на маси, тобто за умови вдалого маніпулювання свідомістю мас можна досягти практично будь-якої мети: знищити опонента, прибрати з дороги конкурентів чи розпалити війну, як це було з Україною і росією.

Інформаційні війни – особливий виклик для сучасної системи цінностей. Інформаційна безпека та проблеми її забезпечення мають особливий характер для будь-якої країни світу. Тому науковий аналіз проблематики сприятиме кращому розумінню загроз та викликів глобалізованого суспільства. Термін “інформаційна війна” з’явився в середині 1970-х років. Його запропонував вчений фізик Томас Рон, який не тільки першим зрозумів, але і науково обґрунтував те, що саме інформація є найслабшою ланкою будь-якої армії [1, с. 300]. Маніпуляція свідомістю опонента є давнім механізмом впливу на супротивника. З 2014 року, в ході війни на сході України, почала активно розвиватися така галузь міжнародного права, як міжнародне гуманітарне право. Правового регламентування отримують засоби та методи ведення війни. Проте, війну виграють не завжди на полі бою, її виграють також завдяки психологічно-інформаційним засобам.

З розвитком інформаційних технологій, всесвітньої інформаційної мережі виникає такий вид ведення війни, як інформаційна війна. Ми перебуваємо на історичному роздоріжжі, при якому новітні технології можуть нести як позитивну, будівничу тенденцію, так і деструктивну. Особливістю є не тільки те, що вплив здійснюється з використанням новітніх засобів, а й те, що це непідконтрольний ресурс, який дуже слабо піддається правовій регламентації, тому активно застосовує неправдиву, перекручену інформацію як засіб маніпуляції свідомістю. Маніпулювання свідомістю людей як форма впливу на них з метою їх контролю була і залишається ефективним засобом політико-правової боротьби. Такий вид владного потенціалу використовували ще в давні часи. Формою фактичного маніпулювання свідомістю людей, оприлюднення потрібних для влади «меседжів» були й оракули – пророцтва ніби від богів, що виголошували жерці за присутності великої кількості людей у Фівах [2, с. 40].

Поширення інформаційних засобів ведення війни активізувалося після широкомасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року. Вона поєднує в собі два рівні ведення «бойових дій»: видимий (явний) і невидимий (неявний). Явний полягає у використанні таких засобів, як безпосереднє ведення військових дій, розвідка, міжнародне

протистояння (в політичній, дипломатичній, економічній, військовій сферах), та зрештою, ідеологічне протистояння, що відображається у науковій, публіцистичній полеміці і транслюється на всі інші, без винятків, сфери людської життєдіяльності. Неявний – полягає у використанні інформаційно-психологічних технологій з впливу на масову свідомість, він виконує функцію підтримки основних, в певній мірі, офіційних дій, в рамках цього геополітичного протистояння» [3, с. 70].

Доволі часто прикриваючись великою метою – патріотизмом, захистом корінних народів, захистом прав та свобод людини, боротьбою з тероризмом тощо, відбувається російська військова агресія, що спричиняє не тільки захоплення територій, але й суттєві людські жертви. Сам термін «інформаційна агресія» став широко застосовуватися американськими військовими фахівцями після завершення операції «Буря в пустелі», де інформаційна зброя показала свою високу ефективність і поступово набула популярності. До елементів інформаційної агресії американські фахівці відносять: добування розвідувальної інформації, дезінформування, психологічні операції, фізичне руйнування інформаційних ресурсів супротивника (у тому числі з використанням електромагнітного впливу), напади (фізичні, електронні) на його інформаційну структуру, зараження комп'ютерними вірусами його обчислювальних мереж і систем, проникнення в інформаційні мережі тощо, а також відповідні заходи протидії для захисту власних інформаційних ресурсів [4]. Для прикладу – заради приховування справжніх причин військових дій в Україні світовій спільноті пропонуються дві брехливі версії: офіційна, з використанням фрази - «захист прав російськомовного населення Донбасу», неофіційна – спроба відняти українську незалежність та повернути в межі колишнього «радянського союзу». Обидві не витримують критики.

Анексія Криму, повномасштабна війна на території нашої держави – це наслідок цілеспрямованого впливу інформаційної агресії, тому питання правового регулювання вказаної проблеми є особливо актуальним.

Вказане підтверджує той факт, що Спеціальна європейська група по боротьбі з фальшивими прокремлівськими повідомленнями повідомила про більш ніж 1 млн. випадків російської дезінформації з 2014 року, з них більша половина стосувалися цілей і методів ведення війни [5].

Сучасне глобалізоване суспільство трансформує роль держави, державної влади, системи державної оборони у військовому конфлікті. Держава за правилами міжнародного права володіє суверенітетом, що означає, що держава є остаточним арбітром, упорядкувачем суспільних відносин у межах своїх фізичних географічних кордонів. Держава уповноважена захищати свої кордони. Вона використовує домінуючу силу, щоб змусити дотримання законів і міжнародної політики, взаємодіє з іншими державами. Сьогодні держави втрачають ознаки державності у вигляді географічних кордонів із розмиванням поняття «суверенітет». Збройний напад та інформаційна агресія мають різну природу. Тільки в нашому випадку можна довести, що інформаційна агресія є засобом війни – тому, що це призводить до смерті тисяч людей в Україні.

Інформаційна агресія – це особливий виклик для сучасної системи цінностей. Маніпулювання інформацією через психологічний вплив на опонента історично давно виступав засобом ведення війни. Особливістю інформаційної війни є не тільки те, що вплив здійснюється з використанням новітніх засобів, а й те, що це невідконтрольний ресурс, який дуже слабо піддається правовій регламентації, тому активно застосовує неправдиву, перекохану інформацію як засіб маніпуляції свідомістю. Сучасне глобалізоване суспільство трансформує роль держави, державної влади, системи державної оборони у військовому конфлікті. Держава за правилами міжнародного права володіє суверенітетом, що означає, що держава є остаточним арбітром, упорядкувачем суспільних відносин у межах свого географічного кордону. Сьогодні держави втрачають основні ознаки державності у вигляді географічних кордонів та суверенітету.

Список використаних джерел :

1. Бабенко Ю. Інформаційно - психологічні війни – зброя XXI Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 50. С. 299-307.
2. Бондар Ю. Інформаційні війни на Стародавньому Сході Вісник Книжкової палати. 2012. № 10. С. 38-45.
3. Смольц С. П. Інформаційна війна як чинник формування суспільного буття Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2011. № 3. С. 70-74.
4. Інформаційна війна – зброя масового знищення URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>
5. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/sep/22118/10.pdf>

Харківського національного університету
імені Г.С. Сковороди

ОЛЕНА СОЛОШЕНКО

канд. іст. наук,
доцент кафедри теорії і методики викладання
суспільно-правових дисциплін,

ОЛЕКСАНДР ОЛІЙНИК

канд. юрид. наук,
завідувач кафедри теорії і методики
викладання суспільно-правових дисциплін,
у

«Громадянська освіта» для здобувачів вищої освіти: можливості інноваційних технологій

Сучасні виклики вимагають від освіти України формування та виховання інтелектуально розвиненої особистості з широким спектром моральних та національних цінностей і переконань, відповідального, сумлінного громадянина, патріота з активною громадянською позицією.

Саме на вирішення зазначених завдань направлений курс «Громадянська освіта», який успішно зарекомендував себе у закладах освіти і має повне право на запровадження в педагогічних закладах вищої освіти.

Тим більше, що дана навчальна дисципліна є важливою складовою системи громадянської освіти держави, яка ставить за мету формування і розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження і захист державності та демократії, здатності відстоювати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов'язків, брати відповідальність за власне життя тощо [1].

Отже, уроки громадянської освіти формують необхідні громадянські компетентності для успішного життя в соціумі, результативного спілкування та взаємодії. Тому нагальність опанування такої навчальної дисципліни здобувачами вищої освіти – майбутніми вчителями, стає очевидною та обумовлює

необхідність вдосконалення та оновлення методик, актуальних при викладанні курсу «Громадянська освіта» в педагогічному університеті.

Загальновідомо, що освітній процес у Вищій школі забезпечується більш традиційними формами та методами. Варто зазначити, що лекція та семінарські (практичні) заняття – це основні види навчальних занять у закладах вищої освіти (стаття 50 Закону України «Про вищу освіту») [2].

Більше того, використання новітніх альтернативних шляхів передачі знань у період пандемії COVID-19 та повномасштабної російсько-української війни не змогли суттєво вплинути на традиційні форми організації освітнього процесу.

В той же час нові освітні пріоритети змінюють навчальний процес закладів вищої освіти, збагачують його сучасними методами.

Наприклад, дистанційне навчання, яке базується на інноваційних технологіях та інтерактивному навчанні.

Теоретичні та методичні аспекти громадянської освіти висвітлені в роботах: А. Аніщенка, Т. Бакки, І. Бега, М. Боришевського, Н. Бібик, П. Вербицької, М. Гончарова, П. Ігнатенка, П.Кендзьора, О.Овчарук, В. Оржеховської, Т.Смагіної, М.Стельмаховича, О.Сухомлинської,

О.Пометун, І.Тараненко, К.Чорної, З.Філончук та ін., що засвідчує актуальність питання.

Прийняття Державного стандарту базової середньої освіти та зміна акцентів освітньої парадигми потребує додаткової уваги дослідників щодо питань громадянської освіти у закладах вищої освіти.

Мета статті: аналіз можливостей та доцільності використання методів інноваційних технологій навчання щодо викладання дисципліни «Громадянська освіта» для здобувачів вищої освіти педагогічного вишу.

Розглянемо можливі очікувані результати інтерактивного навчання в межах викладання курсу. Варто зауважити, що до інтерактивного навчання відносять лекції різних видів, які максимально активізують критичне та креативне мислення здобувачів, їх пошукову та дослідницьку діяльність. На відміну від традиційної, інтерактивна лекція зводить до мінімуму монолог викладача, надає перевагу діалогу лектора і студента, під час якого здобувач поступово набувають необхідних знань. Перевагами інтерактивної лекції є можливість опрацювання великого масиву інформації, налагодження оперативного зворотного зв'язку зі студентами, інтенсифікації педагогічної праці, мобілізація мислення, знань та умінь студента. До інтерактивних лекцій відносяться проблемна лекція, лекція-бесіда, лекція-дискусія та інші [3,188].

Вважатимемо, що програма курсу у ЗВО буде корельовано із шкільною і охоплюватиме ті ж самі розділи. Пропонуємо для викладення першого розділу «Особистість і його ідентичність» використати метод проблемної лекції. Лектор створює (моделює) проблемну ситуацію, спонукаючи студентів до пошуків вирішення проблеми, крок за кроком підводячи їх до правильних висновків. Здобувачі вищої освіти отримують на лекції базові знання і проблемну задачу (ситуацію), яку треба вирішити. Наприклад, студентам пропонується визначити критерії соціальної ідентифікації і надати класифікацію видів ідентичності, визначити її зміст. Необхідно обґрунтувати можливість чи не можливість «рухливості» ідентичності протягом життя людини тощо.

Дані питання можливо також розглядати у

межах нетрадиційної лекції із спеціально запланованими помилками. На підготовчому етапі у зміст лекції навмисно закладається певна кількість помилок змістовного характеру. На початку лекції викладач попереджає аудиторію, що в матеріалі лекції є певна кількість помилок. Під час лекції або при підготовці до семінару (текст лекції надається), студенти знаходять ці помилки, кваліфікують їх, надають правильні відповіді. Така лекція виконує стимулюючу, контрольну та діагностичну функції.

Дуже важливим питанням для майбутніх вчителів, яке має практичний вимір, є проблема соціалізації та самореалізації особистості. Надбані теоретичні знання повинні стати для здобувачів підґрунтям їх практичної роботи зі школярами. Лектор формулює основні теоретичні засади, пояснює термінологію питання і пропонує здобувачам окреслити їх можливі мотиваційні дії по відношенню до майбутніх учнів на шляху соціалізації та самореалізації останніх. Саме такий підхід варто спробувати у межах лекції брейнстормінг («мозкова атака»). Слухачів лекції поділяють на декілька груп, створюючи команди, які за певний час повинні надати свій варіант вирішення проблеми. Викладач слідкує не тільки за правильністю відповідей, але й за аргументацією, а в разі необхідності – сам дає розгорнутий коментар.

Бінарну лекцію, як різновид викладу матеріалу у формі діалогу двох викладачів (як представників різних наукових шкіл) або вченого і практика можна запропонувати для з'ясування теоретичних питань ролі сім'ї та однокласників у процесі соціалізації. На таку лекцію доцільно запросити психолога-науковця, а краще практикуючого дитячого/шкільного психолога. В такому випадку на конкретних прикладах студенти краще засвоюють теоретичний матеріал та отримують практичні рекомендації, що важливо для майбутніх вчителів.

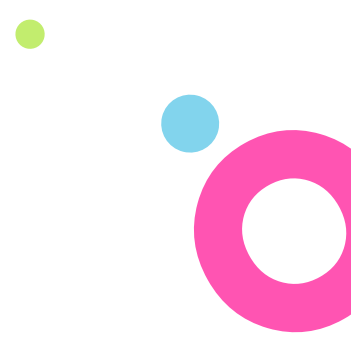
Усі запропоновані види лекцій супроводжуються презентаціями – це лекції-візуалізації. На даному етапі широкі можливості для використання даного типу лекцій розкривають Google платформи в освіті та мультимедійні засоби навчання у ЗВО.

Слід зауважити, що інші розділи курсу «Громадянська освіта», кожен з яких має свої змістовні, фактичні та методичні особливості потребує особливі методики викладання, кожна з яких максимально розкриває теоретичний зміст теми та закріплює переваги активного, розвиваючого навчання здобувачів вищої освіти. Напевно, лекція-інтеграція забезпечить подальший розвиток перетворення одержаних знань, установлення зв'язків і відношень між їх елементами. Мета таких лекцій полягає у формуванні у слухачів системи знань на основі усвідомлення загальних закономірностей, загальних принципів, поступового переходу від окремих до більш широких узагальнень. Широко мають використовуватись і такі види лекцій, як лекція – конференція (складається із заздалегідь поставленої проблеми і системи доповідей (до 10 хвилин) по кожному питанню, що висвітлює проблему. Функція викладача полягає у керуванні підготовкою таких доповідей до лекції. Під час лекції викладач може дещо узагальнити матеріал, допомогти «лектору-початківцю» з числа студентів, якщо йому не зовсім вдається відповісти на питання аудиторії. Такий вид лекцій, з одного боку, значно підвищує роль самопідготовки, з іншого – дозволяє виявляти науково-дослідний

потенціал здобувачів) та лекція-прес-конференція (на початку заняття студенти мають задавати лектору питання у письмовій формі, які лектор протягом декількох хвилин аналізує і дає змістовні відповіді, які повинні бути сформовані у зв'язний текст. При достатньо високому рівні підготовленості аудиторії висвітлення питань може відбуватися за участю найсильніших здобувачів, які займають місце поруч з викладачем) [4,10-11]. До інтерактивних методів навчання можна віднести також інші види нетрадиційних лекцій: лекція-бесіда, лекція-диспут, лекція-екскурсія та інші, кожна з яких має свої переваги та напрямки активізації роботи студентів. Варто також згадати використання евристичних методів, коли викладач, готуючись до лекції, підбирає й компонує навчальний матеріал таким чином, щоб студенти самостійно виокремили з нього проблему і на семінарському занятті продемонстрували власні варіанти її вирішення. Таким чином, ми розглянули можливості використання інноваційних технологій (в межах інтерактивного методу проведення лекційних занять) при викладенні курсу «Громадянська освіта» на прикладі першого блоку тем, присвячених особистості та її ідентичності. Зазначимо, що широкий освітній

Список використаних джерел :

1. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.03.2023).
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.03.2023).
3. Нагорний В. В. Інтерактивна лекція як сучасна форма викладання дисципліни у вищій школі // Актуальні питання підготовки майбутніх фармацевтичних та медичних фахівців в умовах сучасної освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 лютого – 24 березня 2016). Житомир, 2016. С. 187-189. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/4077> (дата звернення: 18.03.2023).
4. Методика підготовки та проведення лекцій у національній академії внутрішніх справ: методичні рекомендації / за ред. Є.М. Моїсеєва. 44с. URL: https://okop.naiav.kiev.ua/assets/files/npa-navs/MetRec_lekc.pdf (дата звернення: 18.03.2023).

НУЖА ЮЛІЯ

вчителька історії Олександрівського
ліцею імені Івана Буряка
Валківської міської ради Богодухівського району
Харківської області

Пантбук як засіб візуалізації інформації на уроках з громадянської освіти

Доступ сучасних дітей до необмеженої кількості та різноманітної інформації створює нові виклики перед педагогами.

Як навчати учнів/учениць так, щоб їм було цікаво?

Як перетворити урок на простір ситуації успіху?

Особливо мене цікавлять заняття громадянської освіти – уроки, під час яких школярі вчаться жити та реалізовувати свій потенціал у сучасному суспільстві.

Тому відчуваю відповідальність підтримувати у дітях зацікавленість предметом й підсилювати бажання вчитися.

Усвідомлюю, що зацікавити сучасного учня/ученицю масивами інформації – неможливо. Автори/авторки сучасних підручників йдуть на зустріч учням, доповнюють інформацію ілюстраціями, плакатами, документами, діаграмами, графіками. Це потреба часу та вимога візуальної культури.

Термін «візуалізація» походить від латинського *visualis* – сприймається візуально, наочний. Візуалізація – це процес представлення даних у вигляді зображення з метою максимальної зручності їх розуміння; надання осяжної форми будь-якому об'єкту, суб'єкту, процесу тощо [1]. Це своєрідне згортання змістів в наочний образ чи образи. Оскільки сучасні діти краще сприймають образи, ніж слова, навчальна інформація у малюнках/схемах діє ефективніше, розвиває критичне мислення, візуальну грамотність.

Науковці та практики в своїх дослідженнях постійно акцентують увагу на тому, як зробити

урок цікавим та ефективним. Гужатова Т.С., Підласий І.П., Пометун О.І., Ремех Т.О., Савченко О.Я., Смагіна Т.М. – невеликий перелік авторів/авторок, у працях яких можна знайти корисні поради щодо конструктивності організації сучасного уроку.

Креолізовані тексти – це складне текстове утворення, що поєднує вербальні та невербальні елементи. Разом вони впливають на учня, створюючи комплекс образів, які супроводжують зміст вивченого.

Можливо визначення не надто зрозуміле, але в себе воно включає відомі нам компоненти вербального та візуального тексту.

Один із цікавих способів такого поєднання є пантбук. Це яскраво оформлений і чітко структурований тематичний посібник до теми, який має певні віконечка для запису. Така, своєрідна, намальована книжка. За основу нами взято та адаптовано ідею Лесі Сич, вчительки зарубіжної літератури, адміністраторки групи «Методичні родзинки зарубіжної літератури» у Фейсбуці [2].

Найчастіше пантбук створюємо на форматі А4, у розгорнутому вигляді. Такий розмір зручний для самостійної роботи учнів, його зручно тримати в руках, писати та виконувати завдання.

Втім пантбук можна створювати різного розміру/форми та пристосовувати для власної методичної цілі: навчити, розширити, закріпити, узагальнити.

У своїй педагогічній діяльності, найчастіше, пантбук використовую на уроках корекції та контролю навчальних досягнень, під час якого

Узагальнення знань за розділом 6 «Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту»		
<p>Пропозиція 2 б</p> <p>Економічне благо</p> <p>Попит</p> <p>Лобізм</p>	<p>Назвіть принципи здійснення підприємницької діяльності 1 б</p>	<p>Які фактори впливають на формування заробітної платні 1 б</p>
<p>Яка роль держави в захисті підприємства 2 б</p>	<p>Розкрийте причини корупції 1,5 б</p>	<p>Розкрийте наслідки корупції 1,5 б</p>
<p>Складіть раціональний сімейний бюджет на місяць, урахувавши основні статті доходів та витратків 3 бали</p>		

(Рис.1) [3].

школярі виконують завдання та узагальнюють набуто протягом вивченої теми інформацію. Рис.1.Пантбук: «Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту»

На нашу думку, пантбук допомагає ефективно структурувати інформацію з теми й узагальнити вивчене в цікавій формі.

Пантбук, як інтерактивний метод розвиває загальнонавчальні вміння і навички:

- аналізу,
- систематизації,
- оцінки фактів,
- роботи з кейсами (різноманітні ситуації),

Групова робота учнів над створенням пантбуків забезпечує формування громадянської компетентності та її складових:

- соціально-комунікативної;
- інформаційно-медійна;
- розв'язання соціальних конфліктів, проблем;
- відповідальний соціальний вибір й ухвалення рішень;
- громадянська участь.

Сенс пантбуку полягає в тому, щоб не лише структурувати інформацію, а й зробити це у цікавий спосіб.

Чим більше складових має пантбук, тим інформативнішою є тека, а завдяки візуалізації зміст навчального матеріалу краще запам'ятовується.

З 2020 року почала використовувати пантбуки, як узагальнення знань з історії, в цьому році, з II семестру, почала практикувати на уроках з громадянської освіти.

Адже сучасні прийоми візуалізації здатні не тільки передавати інформацію, але й емоційно впливати на учнів, спонукати до вивчення предмету.

Пантбук став моїм відкриттям. Це досить нова, універсальна форма (методика) організації освітньої діяльності для розвитку пізнавальної активності, креативності та самостійності школярів в умовах закладу освіти, сучасний засіб формування та розвитку компетентностей.

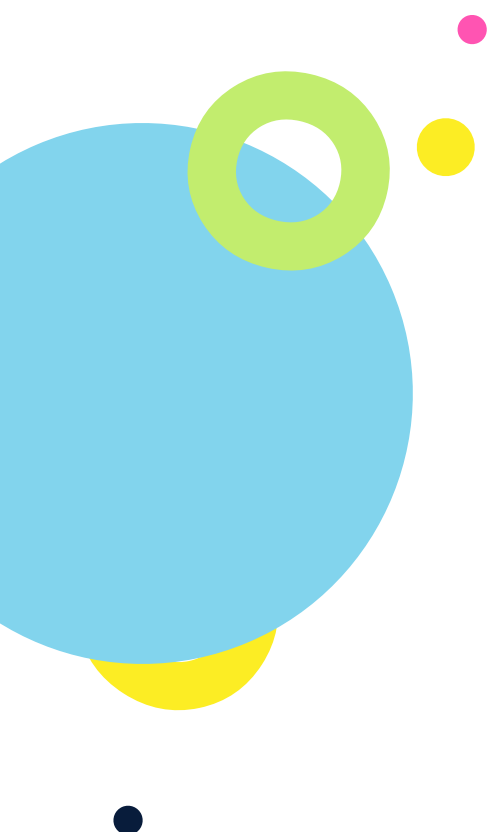
Насправді, звичайні аркуші паперу з віконцями для запису, спонукають до активізації розумової діяльності, сприяють її запам'ятовуванню та корегують прогалини, які були під час вивчення теми уроку.

Отже, пантбук, як вид креолізованого тексту, цікавий тим, що його можна без проблем використовувати як на етапі засвоєння матеріалу, так і на уроках узагальнення та корекції з теми чи розділу. Але, на нашу думку, це ще далеко не все. Впевнено можна додати, що ця методика:

- покращує сприйняття інформації школярами;
- інтенсифікує процес навчання;

Список використаних джерел :

1. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.03.2023).
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.03.2023).
3. Нагорний В. В. Інтерактивна лекція як сучасна форма викладання дисципліни у вищій школі // Актуальні питання підготовки майбутніх фармацевтичних та медичних фахівців в умовах сучасної освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 лютого – 24 березня 2016). Житомир, 2016. С. 187-189. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/4077> (дата звернення: 18.03.2023).
4. Методика підготовки та проведення лекцій у національній академії внутрішніх справ: методичні рекомендації / за ред. Є.М. Моїсеєва. 44с. URL: https://okop.naiu.kiev.ua/assets/files/npa-navs/MetRec_lekc.pdf (дата звернення: 18.03.2023).

ВІКТОРІЯ ПАНЧЕНКО

кандидатка історичних наук, викладач вищої категорії, викладачка-методистка, голова циклової комісії гуманітарних та природничих дисциплін ВСП «Житомирський торгівельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»

Використання творів сучасного мистецтва про війну в Україні на уроках громадянської освіти

Мистецтво супроводжувало людину віддавна, допомагаючи їй у найскладніші моменти та тонко реагуючи на потреби суспільства. Тому й у тяжкі сучасні воєнні будні пісні, живопис, кіно виражають тривоги та емоції українського народу, відображають його духовність та тисячолітній світогляд. Художні джерела лаконічно та пізнавально, а інколи й дотепно, увиразнюють події російсько-української війни, і тим самим стають об'єктом зацікавлення з боку сучасних дітей та молоді.

З іншого боку, діти мають усвідомити, що конфлікти, війни і агресія – безперечно страшні й руйнуючі явища. Проте навіть вони стають основою для творчості. Художники переосмислюють свої емоції і рефлексують враження цілих поколінь. Хтось оспівує перемоги, хтось зображає жахи, а хтось конструює реальність у абстрактний спосіб. Спробуємо розібратись, як українське мистецтво реагує на російсько-українську війну та чи здатне воно осмислити ці події.

Загальний настрій митців сьогодення дуже влучно описала у своєму інтерв'ю художниця Ольга Вільсон: «Для мене це дуже сильні емоції та переживання, пропущені через творчість. Війна залишила на всіх нас дуже сильний емоційний відбиток, але творчість допомагає відчувати події на якомусь іншому рівні. Творчість неймовірно нас зближує. Творчість має універсальну мову. Тому я закликаю усіх творчих людей при змозі задіяти свої сили максимально саме зараз і залишити пам'ять для наступних поколінь та для людей з усього

світу» [7].

З перших днів війни художники, дизайнери та ілюстратори активно втілюють образи війни у своїх полотнах. Живопис став своєрідною формою боротьби – у співпраці із ЗСУ, в окупації, це підтримка морального духу людей і розповідь про українців за кордоном. Мистецтвознавець Роман Яців зазначає, що перші творчі реакції на емоційні потрясіння є ситуативні, у них багато публіцистичності, ще не було прискіпливої роботи над образом [9]. Під час вивчення різних тем громадянської освіти педагоги можуть використовувати твори таких художників: Ольги Вільсон [8], Катерини Жовтої [1], Наталії Брічук [6], Олександри Анісімової [4], Марії Лонюк [3], Марі Кінович [2]. Для вітчизняних авторів характерно: широке поєднання етнографічних, національних рис із елементами мілітаристики; зображення звичних буденних сюжетів дуже яскравими різкими тонами і масивними грубими мазками; у більшості перебуває на тонкій грані із агітаційними плакатами; поява містичних, ангельських образів на полотні. Війна дала нове дихання музиці, наповнивши її новими стилями та мотивами. Після 24 лютого в українському музичному просторі з'явилося чимало нових треків, які виражали біль народу та надихали його на боротьбу. До найвідоміших та популярних у світі відносимо: «Stefania» Kalush Orchestra, «Ой у лузі червона калина» у виконанні А. Хливнюка, «Місто Марії» Океану Ельзи, «Українська лють» Христини Соловій, «Чути гімн» SKOFKA, «Як ти?» гурту

THE HARDKISS, «Шо ви браття» Jockii Druce, «Вільні люди» гурту Без Обмежень та інші [5]. Учнівську аудиторію приваблюють україномовні музичні композиції, які опираються на культуру й традиції українського народу, її історію і водночас є динамічними й оптимістичними.

Поряд із цим створюються і більш тонкі, чуттєві пісні пам'яті загиблих героїв чи невинно вбитих мирних мешканців.

Найбільш затребуваним мистецтвом ХХ-ХХІ ст. вважається кіно і цілком природно, що його творці не обійшли війну своєю увагою. Українське патріотичне кіно почало зароджуватись у 2014-2015 рр., як знак протесту російській агресії. У той час українці зрозуміли, що кінематограф – це ще одна частина інформаційної зброї. Вітчизняне кіно показує реальний образ українця та України. Динамізм у поєднанні із візуалізацією дозволили кінематографістам розкрити у повні образ українця-захисника, українця-героя. Він у центрі картини, спокійний, витривалий, мужній, гідний продовжувач звичайної справи власних предків. Сюжетами стають пікові моменти історії – оборона Донецького аеропорту, найбільш кровопролитні бої. Філософським змістом кінокартин є проблема сенсу життя та життєвого вибору героїв – стояти до кінця чи втекти, здатися; бути як усі чи проявити громадянську позицію та особисту мужність навіть коли це не вигідно. При цьому кіно – це справді колосальний

засіб формування свідомості, який, втім, нині не використовується повною мірою. Кіно може бути і повинно стати інструментом для консолідації українського суспільства, виховання національно свідомого населення. Дуже важливим елементом не тільки мистецького простору, але й історії стало фотомистецтво. Фотографи, військові кореспонденти нині прагнуть не лише схопити мить, зробити вдалий кадр, але й зафіксувати історичну правду про війну, отримати живі об'єктивні докази сучасних подій. Їх фото стануть пам'яттю поколінь та підставою для покарання військових злочинців. Відчуваючи власну відповідальність, автори прагнуть до максимальної реалістичності, точності відображення військового лихоліття.

Отже, багатовікові російсько-українські відносини протягом всього часу було позначені конфліктністю, агресивністю і жорстокістю із боку нашого сусіда. Виною цьому різна ментальність, різні культури та походження обох народів, одвічна боротьба Сходу і Заходу у політико-культурній сфері. Зображення ворога в українському мистецтві відбувається на протиставленні, із використанням іронії та гумору, елементів традиційних культур як маркерів і водночас причин вчинків героїв. У творах висміюються жадібність, жорстокість, недалекість та заідеологізованість росіянина-ворога. Водночас звучать мотиви патріотизму, любові до Батьківщини, віри у перемогу правого діла та у світле майбутнє нації.

Список використаних джерел :

1. Війна в Україні очима ілюстраторки Катерини Жовтої. URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/viyna-v-ukrajini-ochima-ilyustratorki-katerini-zhovtoji-48433.html>
2. Війна в Україні очима ілюстраторки Марі Кінович. URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/viyna-v-ukrajini-ochima-ilyustratorki-mari-kinovich-48231.html>
3. Війна в Україні очима ілюстраторки Марії Лонюк URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/viyna-v-ukrajini-ochima-ilyustratorki-mariji-lonyuk-48267.html>
4. Втрачене життя: художниця Саша Анісімова – про те, як вона почала малювати Харків URL: <https://vogue.ua/article/culture/lifestyle/hudozhnitsya-sasha-anisimova-pro-te-yak-vona-pochala-malyuvati-kartinki-vtrachenogo-zhittya-harkova-48171.html>
5. Карпінська В. Музика війни: пісні, які стали символами спротиву у війні 2022 року URL: <https://www.chesno.org/post/5286/>
6. Купрієць А. Як стилетом став стилос: війна з Росією і українські митці в обороні України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-viyna-mystetstvo-kultura/31839854.html>

Можливості реалізації практичної складової громадянської освіти засобами хмарних технологій

Анотація. У статті проаналізовано можливості застосування сучасних хмарних сервісів та сервісів Web 2.0 на уроках громадянської освіти та у проєктній діяльності з метою формування громадянської та інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційних технологій, освітнє середовище, Microsoft 365, хмарні сервіси, практична робота, пошукова робота, проєктна діяльність. Пандемія COVID-19 значно вплинула на систему освіти багатьох країн.

Багато навчальних закладів перейшли на дистанційну форму навчання, використовуючи різні технології та платформи для забезпечення навчання віддалено. Вчителі швидко почали освоювати електронні платформи для навчання в дистанційному форматі. Ще більшим викликом для України стало у 2022 році повномасштабне вторгнення російського агресора. Учні, за можливості, отримували завдання та матеріали для вивчення через Інтернет і виконували їх вдома.

Для спілкування з вчителями та спілкування з однокласниками використовувалися відеоконференції та електронні платформи. Потрібно було корегувати та вносити зміни в навчальні програми:

Так, наприклад, практична робота є важливою складовою громадянської освіти, проте дистанційне навчання створює певні труднощі

з проведення уроків практичного спрямування. Тому вчителю під час дистанційного навчання потрібно знайти

альтернативні методи виконання практичних робіт зі своїми учнями, які б сприяли розвитку Soft Skills, формуванню громадянської компетентності та розвитку інформаційно-цифрової компетентності, що передбачає, вміння працювати з інформацією, розвиток проєктного мислення, цифрової грамотності та критичного мислення [4].

З огляду на вищезазначене, метою статті є аналіз можливостей застосування хмарних сервісів та сервісів Web 2.0 для формування інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу під час практичної роботи та проєктної діяльності на уроках громадянської освіти.

На сьогодні спостерігається збільшення кількості досліджень із питань впровадження хмарних сервісів та сервісів Web 2.0. Питанню формування інноваційного освітнього простору засобами хмарних сервісів присвячені праці В.Ю. Бикова [1], Н. В. Морзе, О. М. Спіріна та інших. Достатню увагу використанню хмарних сервісів в освітній діяльності закладу загальної середньої освіти приділяє С.Г. Литвинова [5, 6]. Також в педагогічній науці накопичено великий досвід з проведення уроків практичного спрямування, практичних робіт та їх значення в навчальному процесі. Це роботи провідних українських

Рис.1. Приклад використання платформи Microsoft Teams

науковців: О.І.Пометун, В.С.Власова, В.В.Островського, Ремех Т.О. [7].

Адже саме уроки практичного спрямування надають можливість розвивати «вміння самостійно аналізувати різноманітні ситуації як у навчальному, так і життєвому середовищі, вміння самостійно приймати відповідальні рішення й діяти в правовому полі» [7, с.33].

Тому проблема вдосконалення методики проведення практичних занять і проектної діяльності в режимі онлайн залишається актуальною.

Одним із дієвих засобів реалізації ідеї проведення практичних занять з громадянської освіти під час дистанційного навчання є програмний продукт Microsoft 365 Education, який є безкоштовними для закладів освіти та включає в себе багато компонентів: електронну пошту (Outlook), хмарне сховище (OneDrive), Word Online, Excel Online, Power Point Online, платформу для створення, розміщення та поширення відеозаписів (Stream), онлайнві презентації (Sway), які можуть перетворитися на інтерактивні конспекти уроків під час дистанційної роботи з відео-, аудіофайлами та тестовими завданнями у Forms; платформу для проведення уроків (Teams) тощо (Рис.1).

Використання хмарних сервісів Microsoft 365 та сервісів Web 2.0 надають можливість реалізувати ідею створення єдиного інноваційного середовища, яке забезпечує рівний доступ учасників освітнього процесу до отримання якісних освітніх послуг. А якщо це середовище буде зрозумілим і легким у використанні, то «більшість учнів із задоволенням вчать новим технологіям, розвивають інтелектуальні здібності, а вчитель підвищує свій рівень використання

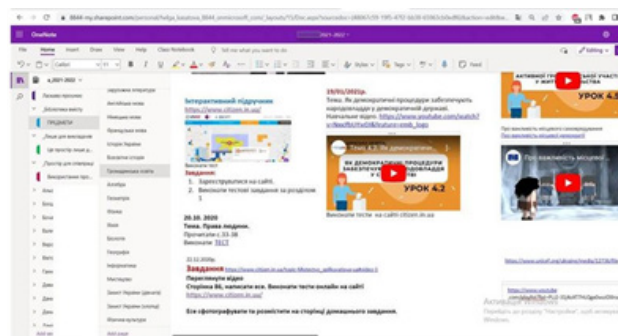

Рис.2. Сторінка блокноту OneNote Class Notebook з громадянської освіти

інформаційно-комунікаційних технологій», - зазначає у своєму дослідженні С.Г.Литвинова [5]. На платформі для проведення уроків-онлайн – Microsoft Teams є можливість працювати як у межах класу, так і об'єднувати учнів у певну кількість груп, працювати в єдиному робочому просторі з безпечним чатом, створювати завдання та працювати в онлайн-блокноті OneNote Class Notebook. Наприклад, ще під час карантинних обмежень для кожного класу було створено OneNote Class Notebook, який складається з розділу теоретичних знань за предметами, серед яких є громадянська освіта (Рис.2), простору для корпоративної роботи (простір для проведення практичних занять та колективної роботи над проектами), а також особистого середовища для кожного учня. Таким чином, з'являється можливість здійснювати зворотній зв'язок з учнями, завантажувати презентації, теоретичний матеріал, корисні посилання, додавати зображення, таблиці, файли, тестові завдання та швидко перевіряти роботи учнів. Варто зауважити, що результати перевірки та зауваження вчителя завантажуються на сторінку персональну сторінку кожного учня у розділі «Домашнє завдання». А це, в свою чергу, персоналізує навчання і є однією з вимог Нової української школи [4]. Дієвою допомогою та потужним онлайн-інструментом для вчителя громадянської освіти є інтерактивна платформа <https://www.citizen.in.ua/> [2].

Якщо раніше під час проведення практичних занять вчитель приходив на урок з маркерами, фліпчартом і дидактичними матеріалами, а учні в групах виконували завдання та представляли результати своєї роботи, то тепер постало

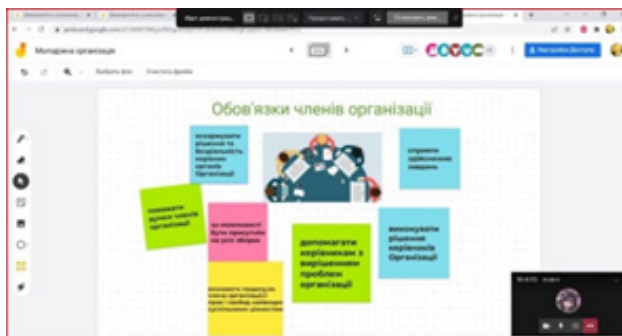

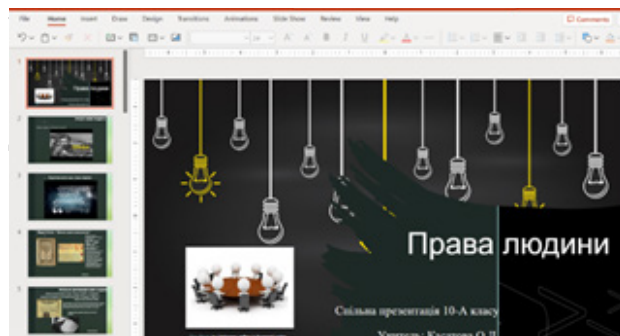
Рис. 3. Приклад опрацювання теми «Молодіжні організації»

питання організації цієї роботи у дистанційному форматі. У нагоді можуть стати сервіси Web 2.0: Jamboard (Рис.3), Padlet, Kahoot, WordArt, Book Creator, Glogster, Mentimeter тощо. Цікавою формою роботи для учнів є створення спільної презентації засобами Power Point Online, де кожен виконує певне завдання, об'єднане однією темою (Рис.4).

Пошукова робота та проєктна діяльність - невід'ємні складові вивчення громадянської освіти, виховання громадянської компетентності та усвідомлення зв'язку історії своєї громади з героїчним минулим нашої країни. Використання хмарних сервісів та сервісів Web 2.0 під час пошукової роботи пов'язане з педагогічними потребами підвищення ефективності навичок командної роботи, співпраці, критичного мислення та цифрової грамотності.

Прикладом застосування хмарних сервісів та сервісів Web 2.0 стала проєктна робота над темою «Чому дзвони мовчали?» в рамках конкурсу «Радянське минуле: (пере)осмислення історії», організованого DVV International Ukraine за підтримки МЗС Німеччини та Асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін "Нова Доба". Більшість завдань проєкту було реалізовано у дистанційному форматі. Пропоную прослідкувати ключові етапи роботи нашої команди над проєктом:

I етап. Організаційне засідання команди. Було визначено тему проєкту «Чому дзвони мовчали?»; об'єкт дослідження: культові споруди м. Лисичанська; предмет дослідження: політика радянської влади щодо релігії та церкви; розподілено обов'язки членів команди (Рис.5), складено план роботи. Слід зауважити, що планування заходів відбувалось

Point Online

Для того щоб окреслити ключові терміни, розглянути процеси, пов'язані з відношенням влади до релігії та виявити суттєві риси церковного життя нашого краю за радянських часів було проведено «Мозковий штурм» та створено «Хмару слів» з використанням сервісу World Art.

Інструментом для «Занурення» в епоху радянських часів стало створення лінії часу завдяки сервісу Glogster (Рис.6).

II етап. Підготовчий. На цьому етапі учасники команди опрацьовували літературу, відвідали краєзнавчий музей та музей гірничої справи міста, склали онлайн - карту з описом культових споруд Лисичанська, розробили анкету, створили опитувальники Forms та надрукували QR- коди, ознайомилися з результатами анкетувань мешканців громади. Зустрічі-консультації з місцевими краєзнавцями, запис відео – це не повний перелік здійсненої роботи учасниками проєкту.

III етап. Проєктний. Після проведення дебатів з приводу форми захисту дослідження було прийнято рішення створити інтерактивну презентацію Sway. Чому саме Sway? По-перше, Sway дозволяє дуже швидко вбудовувати відео, аудіо файли і навіть опитувальники. По-друге, доступне спільне редагування Sway. По-третє, презентацію можна переглядати в онлайн-режимі на будь-якому гаджеті через посилання, QR- код, або вбудувати на сайт чи блог (Рис.7).

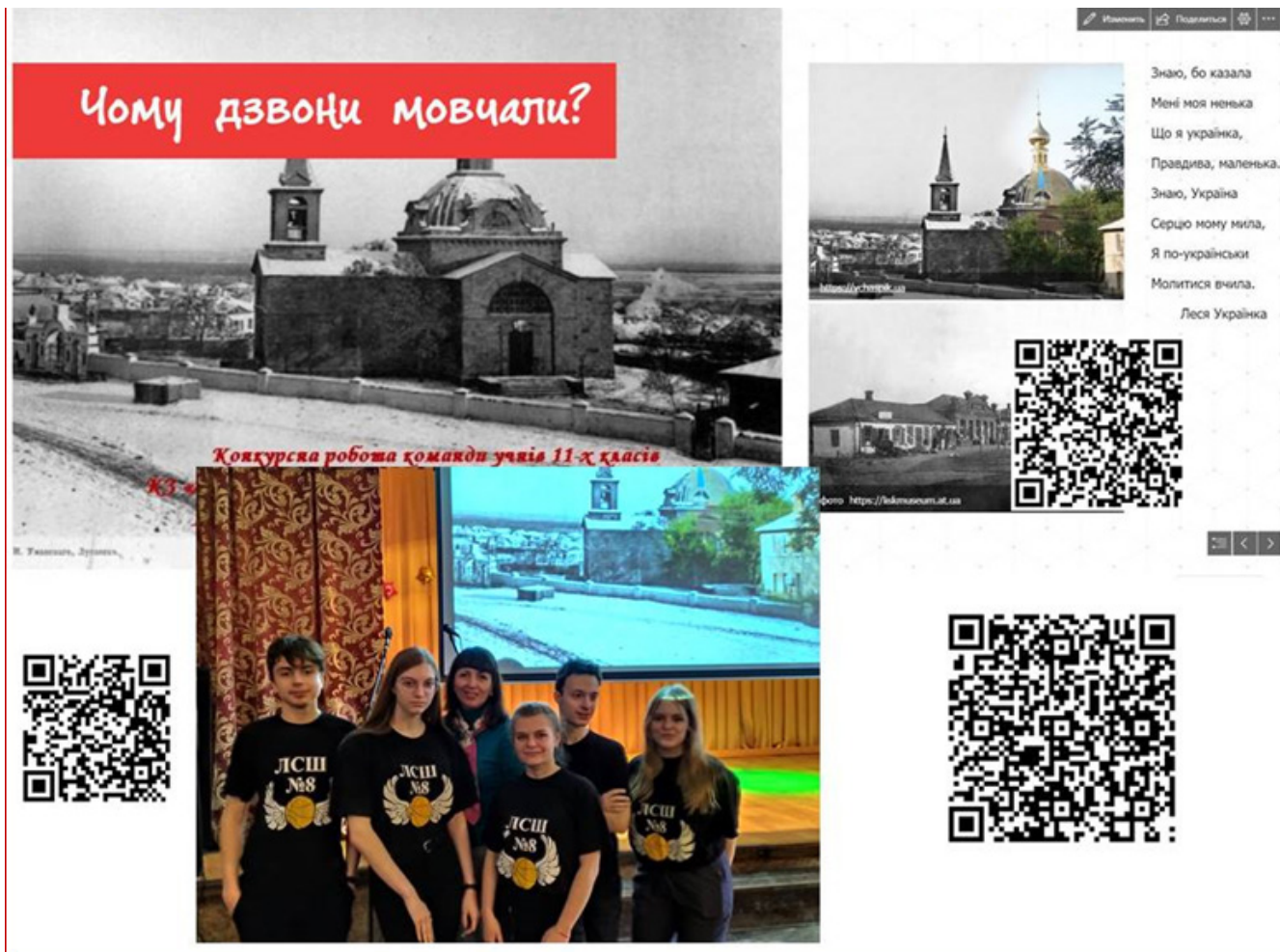

Рис.7. Захист конкурсної роботи. Презентація Sway.

IV етап. Презентація проєкту відбулася в актовій залі закладу освіти. Для зацікавлення аудиторії було проведено інтерактивну вікторину Kahoot! та опитування, присвячене історії рідного міста. Команда із задоволенням представила свою роботу, поділилася досвідом роботи над темою, окреслила проблеми, які виникали та продемонструвала свій творчий потенціал. Своєрідною рефлексією стало узагальнення результатів роботи над проєктом, виявлення прогалин під час проведення дослідження та окреслення перспектив на майбутнє.

З огляду на вищезазначене, можемо зробити

висновок, що уроках громадянської освіти практичного спрямування та під час проєктної роботи Microsoft 365 та Web 2.0. надають можливості використовувати мультимедійні, навчальні, пізнавальні, розвивальні та контролюючі онлайн-сервіси в дослідницькій роботі та здійснювати освітню діяльність на новому інтерактивному рівні. А потреба використовувати сучасні онлайн сервіси сприяла бути вчителів більш гнучкими, мобільними та шукати нові можливості онлайн-платформ для урізноманітнення навчання в умовах дистанційки.

Список використаних джерел :

1. Биков В. Ю. Технології хмарних обчислень, ІКТ-аутсорсінг та нові функції ІКТ-підрозділів навчальних закладів і наукових установ. Інформаційні технології в освіті. Вип. 10. Херсон: ХДУ, 2011. № 10. С. 8–23 URL: <http://lib.iitta.gov.ua/1174/>
2. Громадянська освіта. 3D демократії: думаємо, дбаємо, діємо: метод. посіб. для 10 кл.: в 7 ч. / [П. Вербицька та ін. ; за ред. П. Кендзьора]; [Асоц. викл. історії та сусп. дисциплін «Нова доба». Львів : Панорама, 2018

3. Досвід учителів України з використання хмарних сервісів у системі загальної середньої освіти: збірник наукових праць / за заг. ред. С. Г. Литвинової. Київ, 2016. 310 с.
4. Концепція Нової української школи.
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Литвинова С.Г. Хмарні сервіси Office 365: навчальний посібник / С.Г. Литвинова, О.М. Спірін, Л.П. Анікіна. Київ.: Компринт, 2015. 170 с.
6. Литвинова С.Г. Хмарні технології як засіб розбудови інноваційної школи.
URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp14/Litvinova.pdf
7. Ремех Т.О., Пометун О.І. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти : методичний посібник [Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. - 222 с. URL: https://undip.org.ua/wpcontent/uploads/2021/12/21.13_METODYKA_NAVCHANNYA_UCHNIV_LITSEYU_HROMADYANS_KOI_OSVITY.pdf
7. Ліс Л. Ваші портрети дають змогу людям прожити ще трохи в нашій пам'яті...
URL: <https://www.volyn.com.ua/news/228934-vashi-portrety-daiut-zmohu-liudiam-prozhyty-shche-trokhy-v-nashii-pam-iaty>
8. Нагорна А. «Мої кольори змінилися на темні». Історія художниці, роботи якої ви точно бачили в Instagram URL: <https://dev.ua/news/moi-kolory-zminylysia-na-temni>
9. Шиян О. Війна збагатить мистецтво: Як сучасні реалії впливають на культуру, традиції і творчість URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/

ГАННА ЯЦЕНКО

вчителька історії
Балаклійського ліцею
Балаклійської міської ради
Харківської області

ОЛЬГА КАСАТОВА

Вчителька історії Лисичанського
ліцею №8 Северодонецького
району Луганської області

НАТАЛІЯ ДЖАНОВА

вчителька історії ліцею №16
Мелітопольської міської
ради Запорізької області

Майбутнє учнів з тимчасово окупованих територій: виклики ідентичності

Війна – це глобальна історична подія, яка змінює реальність. Події після 24 лютого 2022 р. змінили долю кожного з нас... Повномасштабна агресія РФ спричинила важкі втрати й загрози, які стосуються усього населення України. З іншого боку, війна стала каталізатором змін в українському суспільстві, які помітні неозброєним оком. Деякі з них – однозначно позитивні і мають, безперечно, історичне значення. Саме серед нашої молоді відслідковується небувалий підйом солідарності та рішучості [8].

Водночас зазначимо, що війна зумовила особливо важкі виклики для освітньої сфери, і зокрема на територіях, які опинилися в окупації або знаходяться близько до лінії ведення активних бойових дій. Такі карколомні події змінюють погляди людини на світ і також своє призначення у цьому світі. Це й призводить до кризи ідентичності. Особливо ця проблема є актуальною для дітей та молоді. Значна частина учнів, яка залишилася на окупованих територіях, зараз шукає відповідь на питання: «Хто я?» Від відповіді на це питання залежить їх життя, і тому фактор ідентичності набуває актуальності. Як зазначає українська дослідниця, кандидат психологічних наук О. Краєва, саме серед підлітків “спостерігається

життєва безпорадність, соціальний нігілізм, пасивність, відчуженість від дорослих, зневіра та байдужість до всього” [4, 310]. В умовах окупації це супроводжується гнітючими сумнівами щодо себе, своїх дій, свого місця у сьогоденні, призводить до внутрішнього особистісного конфлікту, і як результат, - до кризи ідентичності.

Яким чином наші учні вийдуть із кризової ситуації, як побудують свою життєву траєкторію - питання відкрите. А коли закінчиться війна, чи повернуться їхні сім'ї в рідну домівку? Також нагальною та болючою залишається проблема збереження функціонування у 2023-2024 навчальному році закладів освіти, котрі перебувають на тимчасово окупованих територіях. Зазначимо, що впродовж 2022-2023 навчального року такі навчальні заклади працювали виключно в дистанційному режимі і це певним чином дозволяло зберігати й розвивати серед учнів почуття приналежності як до стін рідної школи, так й до своєї малої й великої Батьківщини. Тому саме зараз, коли здобувачі освіти відірвані від рідної домівки, перебувають у різних куточках України, за кордоном та на тимчасово окупованій території, особливо гостро постало питання збереження ідентичності учнівської

молоді на регіональному і національному рівнях. Як влучно зазначила І. Лебединська: «У житті кожної людини, країни, культури трапляються події, які потребують особливого інтелектуального та психологічного напруження для розв'язання складних завдань, спрямованих на самоперетворення, які так чи інакше актуалізуються в посткризові та посттравматичні періоди, що супроводжують людину все її життя і стають подіями, які зав'язують вузлики її життєвої історії» [5, 234]. Ця монографія була опублікована у мирному 2012 році, коли ніхто не очікував, що перед нами постануть такі випробування, а криза ідентичності стане актуальною для багатьох учасників освітнього процесу. Дані багатьох інших сучасних досліджень показують, що в країні під час повномасштабного вторгнення склалася ситуація, коли існуюче культурне розмаїття українського суспільства трансформується у єдину консолідовану політичну націю [7].

Спираючись на такі міркування, нами обґрунтована актуальність обраної теми дослідження, а саме «Майбутнє учнів з тимчасово окупованих територій: виклики ідентичності». Мета роботи полягає в дослідженні стану локально-географічної (регіональної) та національної ідентичності учнівської молоді з тимчасово окупованих територій в умовах повномасштабної агресії. Відповідно до мети були окреслені наступні завдання:

1. Відслідкувати емоційний зв'язок з рідним містом в умовах онлайн-навчання через перегляд відео з історичними краєвидами Запорізької, Луганської та Харківської областей. Результати оформити у вигляді хмари слів.

2. Дослідити рівень регіональної й національної ідентичності учнів із Балаклії, Лисичанська та Мелітополя.

3. Порівняти результати опитування учнів та окреслити спільні погляди на проблему самовизначення учнів з ТОТ.

Проблема ідентичності у повній мірі розкрита зарубіжними та вітчизняними фахівцями. Питанню громадянської та національної ідентичності велику увагу приділяють

наступні вітчизняні науковці: О.Пометун, Т.Ремех, П.Вербицька, І.Вільчинська, П.Кендзьор [6], О.Сухомлинська та інші. Аспектам самоідентифікації українського суспільства присвячена робота Л.Ільчука [3]. Психологічний аспект цієї проблеми розглядають І.Лебединська [5] та О.Краєва [4]. Особливо цінним матеріалом для педагогів у ході організації роботи з учнями є робота групи авторів Асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна», а саме розділ «Ідентичність: між походженням і свідомим вибором» [6, 255-260]. Знаковим у цьому плані є також і те, що програма шкільного інтегрованого курсу «Громадянська освіта» починається саме з розділу «Особистість та її ідентичність» [1, 9-10].

Саме тому предметом нашої публікації є пошук необхідних інструментів, які би унеможливили кризу регіональної й національної ідентичності у дітей та молоді на тимчасово окупованих чи деокупованих українських територіях. У ході нашого дослідження ми зосередили свою комунікацію на школярах із окупованих та деокупованих міст Мелітополя, Запорізької області, Лисичанська, Луганської області та Балаклії (Харківської області).

Таким чином, об'єктом нашого дослідницького інтересу стали три категорії учнівства:

1) здобувачі освіти, які виїхали на підконтрольну територію України і мають статус ВПО;

2) учні, які виїхали за кордон зі своїми родинами;

3) учні, які залишилися в окупації, але намагаються підтримувати зв'язок зі своїм закладом освіти та навчаються за українськими програмами.

Всі ці категорії учнівства пов'язують відчуття прив'язаності до України, рідного міста й закладу освіти. Саме тому перед освітньою системою України постає виклик в розробці таких методів роботи, які дозволяють зберігати й розвивати українську ідентичність учнівської молоді на регіональному й національному рівнях незалежно від місця перебування родини на період тимчасової окупації.

У ході підготовки нашої публікації для збору емпіричного матеріалу було вирішено

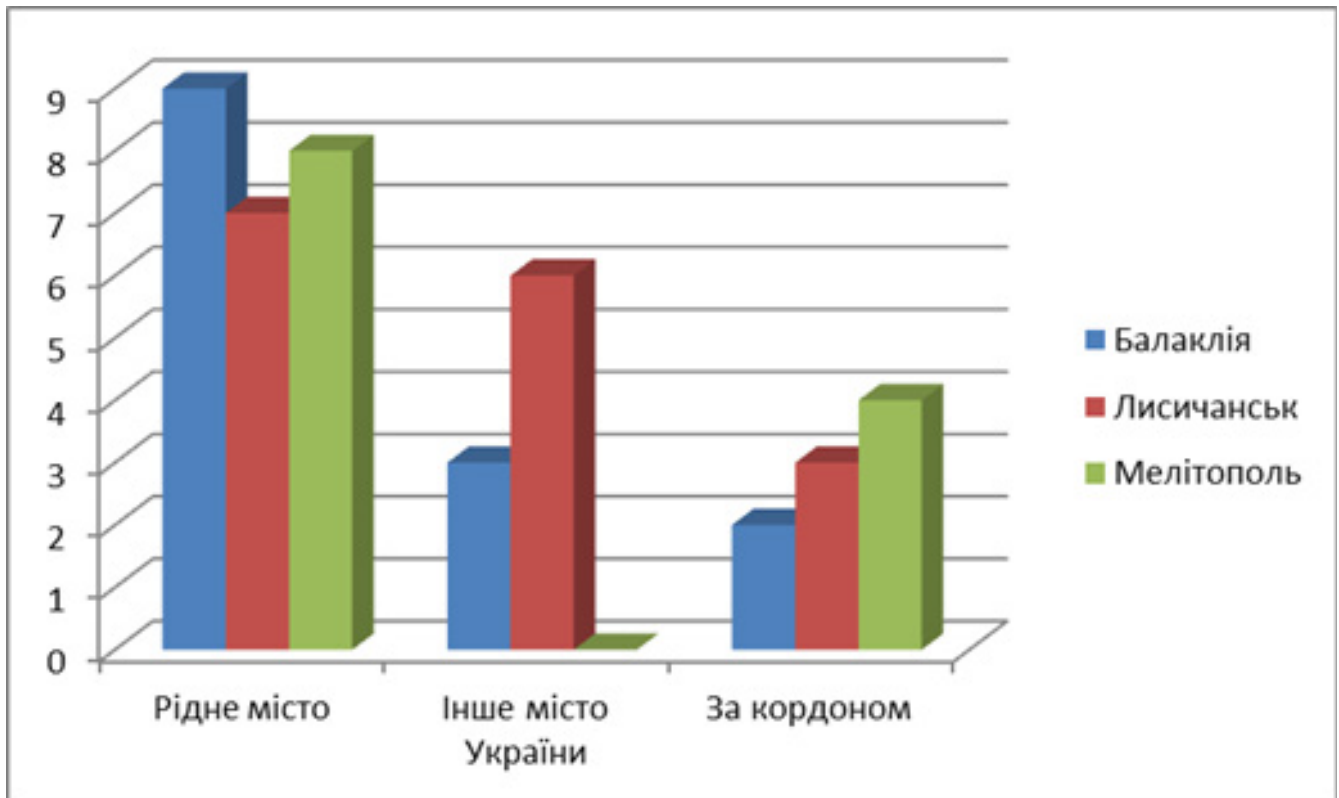

Рис. 5. Результати опитування

Рис. 5. Результати опитування

Таким чином, ми дослідили питання емоційного зв'язку та самоідентифікації молоді Запорізької, Луганської та Харківської областей із рідними містами, проаналізували результати опитування та порівняли рівень регіональної ідентичності учнів із Балаклії, Лисичанська та Мелітополя. Натомість ми дійшли висновку, що задля повернення здобувачів освіти в лоно рідної шкільної родини та подолання кризи ідентичності в умовах тимчасової окупації рідних міст необхідно:

- активно залучати учнівство до проєктів, пов'язаних з історією нашої полікультурної країни;
- через систему практичних вправ допомагати молоді усвідомлювати себе активною частиною шкільної громади, громади свого рідного міста та відповідальними громадянами України з активною життєвою позицією [6, 255-260];
- приділяти увагу вивченню історії рідного краю в контексті загальноукраїнської історії із залученням краєзнавчого матеріалу;

На нашу думку, підсумковим акордом нашої

співпраці повинна стати онлайн-зустріч на початку нового навчального року учнівської спільноти Балаклії, Лисичанська та Мелітополя. На неї необхідно запросити представників учнівських колективів з міст, яких не торкнулася окупація задля обміну думками щодо подолання кризи ідентичності, підтримки один одного та налагодження комунікації молоді з різних куточків України.

Автори статті висловлюють щире подяку координатору освітніх проєктів ВА «Нова Доба» Петру Кендзьору, організаторам та модераторам курсів підвищення кваліфікації вчителів, які викладають громадянську освіту «Команда UA». Особлива подяка за можливість зустрітися, обмінятися думками та відчуті синергію на семінарі для випускників Весняного курсу підвищення кваліфікації 19-20 травня 2023 р. у Львові. Саме цей семінар об'єднав колег із різних куточків України, дав змогу отримати цінний досвід практичної роботи у сфері громадянської освіти, а нам - долучитися до наукової роботи та зануритися у складні, але дуже важливі питання сьогодення!

Список використаних джерел :

1. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів закладів освіти. URL: <http://surl.li/ctvch>
2. Громадянська освіта. 3D Демократії: думаємо, дбаємо, діємо : методичний посібник до курсу громадянської освіти для 10-го класу закладів загальної середньої освіти: [в 7-ми частинах] / П. Вербицька, О. Волошенюк, Г. Горленко та ін.; за ред. П. Кендзьора. – Львів : ВД «Панорама», 2018.
3. Ільчук Л. І. Самоідентифікація особистості: проблеми, рівні, теоретичний аспект/ Проблеми самоідентифікації сучасного українського суспільства: політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. – К.: Національна академія управління, 2009. – С.7-12. URL: <http://surl.li/iixad>
4. Краєва О. А. Криза ідентичності підліткового віку та її роль у становленні зрілої особистості. - Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. URL: <http://surl.li/iixbb>
5. Лебединська І.В. Ідентичність і культура. Досвід психологічної інтерпретації / І.В.Лебединська. – К.: Золоті ворота, 2012. – 278 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162001473.pdf>
6. Разом на одній землі. Історія України багатокультурна: навч. посіб. / Всеукр. асоц. викладачів історії та сусп. дисциплін “Нова Доба”;(авт. та упоряд.: О.Кісь та ін.; голов. ред. П. Кендзьор). - Л.: ЗУКЦ, 2012.- с.255-260 URL: <http://surl.li/iizde>
7. Пометун О. І., Ремех Т. О. Громадянська освіта - новий курс старшої школи: особливості змісту і методики. URL: <http://surl.li/gcxxi>
8. Судин Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. – Український тиждень. URL: <http://surl.li/iixzr>

